

ΠΟΙΚΙΛΗ ΣΤΟΑ

Ἐν Ἀθήναις τῆ 19ῃ Ἰανουαρίου 1901

Φίλοιτε Κύριε Ἀρσένη.

Ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ Πανασσαροῦ ἐνθα περὶ τῆς Ἀσπασίας καὶ τοῦ Περικλέους χθὲς ὁμιλήσα· εὗρον ἐπὶ τοῦ γραφείου μου τὴν ὑμετέραν ἐπιστολήν, δι' ἧς εὐχρησθήθητε νὰ ζητήσῃτε τὴν μελέτην ταύτην, ὅπως τὴν δημοσιεύσῃτε εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἑπετηρίδα τοῦ ἀεκάτου Πέμπτου Ἔτους.

Εὐχαριστῶ εὐχάριστος ἡμεῖς τοὺς τιμησάντων με διὰ τῆς εὐμενοῦς ἀκροάσεώς των εἶχον ἤδη ἀφράση τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δημοσιεύσεως. Ἄνω δ' εὐχαρίστως ἀπεδέξαμην τὴν ὑμετέραν πρότασιν. διότι ἐν τῇ καλλιτεχνικωτάτῃ «ΠΟΙΚΙΛῃ ΣΤΟᾶ», ἔαρταζούσα μάλιστα τὴν δεκαπένταετηρίδα αὐτῆς, ἀξίζει νὰ δημοσιευθῇ τὸ ὑπὲρ τῶν καλλιπιστῶν τοῦ ἔσσεως μικρὸν μου μνημόσυον, ἀπέχων μὲν παρασκευασθὲν ὑπὸ χειρὸς μὴ εἰδήμονος, τεκμηριοῦν ὅμως εὐπέθειαν ἀναμνήσεων.

Πρὸς τοῦτο πέμψω τὸ χειρόγραφον μετὰ προσηθήκης περιουσιῶν τινῶν, ἃς χάριν συνποιίας χρόνου εἶχον κατὰ τὴν ὁμιλίαν παραλείψῃ. Ἐθιώθησα ἠροῦντε καλὸν χάριν τῶν βουλευμένων εὐμετέραν τοῦ θέματος ἔρευναν ἀναγωγῆς τῆς «ΠΟΙΚΙΛῆς ΣΤΟᾶς» νὰ προσθέσῃ καὶ τὰς κυριωτέρας τῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνας συγγραφῆς παρασημασθῶν, ἃς ὄν κυρίως ἠντήθησα τὴν ὄλην.

Ἀράττομαι δὲ τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ὅπως ἐνθέρμως συγχαρῶ ὑμᾶς ἐπὶ τῇ εὐεργετικῇ ᾠράσει τοῦ δεκαπενταετοῦς τῆς «ΠΟΙΚΙΛῆς ΣΤΟᾶς» βίου, εὐγλώττως μαρτυροῦντος διὰ τῆς συγχρίσεως τῆς πρὸς τὰ βελτίω πορείας τῆ ἐν οὕτω βραχεῖ χρόνῳ γενόμενα ἀλλοματι. Διότι τὴ φιλόκαλον καὶ φιλοπρόδοον πνεῦμα τῆς ὑμετέρας διαουδύσεως πολλὰς ἠδυνήθη νὰ ὑπερηγήσῃ δυσχερείας καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑθνικὴν Ἑπετηρίδα, φιλολογοῦσαν ἐν τευκατηρίαν, ἐνθα τοσοῦτον ἐπιφελοῦς συναντιῶνται αἱ καλλιερρηται τῶν Ἑλληνικῶν Ὀησαυρῶν.

ἀίξασθε, παρακαλῶ, τὴν διαθεβαλίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως, μεθ' ἧς διατελῶ ὅλως πρόθυμος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

Ἀξιότιμον Κύριον

Ἰωάννην Α. Ἀρσένην

Διευθυντὴν τῆς «Ποικίλης Στοᾶς»

Ἐν Ἀθήναις

ΑΣΠΑΣΙΑ

ΤΟΥ
ΤΟΥ
ΥΠΟ

ΗΡΑ

ΟΔΥΜΠΙΟΥ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

Μελέτη ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Πανασσαροῦ» τῆ 19ῃ Ἰανουαρίου 1901

ΠΡΟΚΑΛΟΥΜΕΝΟΣ ὑπὸ τοῦ προεδρείου νὰ συνεισφέρῃ τὸν ἔρανον τοῦ εἰς τὴν πανδαισίαν τῶν τερπνῶν τοῦ «Πανασσαροῦ» προεσπερίδων, φιλάργυρος θὰ ἐθεωρεῖτο, νομίζω, ἐάν, συλλέγων χρυσὸν ὡς ἀκροατῆς, ἤρνεῖτο ἕνεκ' ἀπορίας νὰ ρίψῃ εἰς τὸν δίσκον καὶ αὐτὸν τὸν νικέλιον ὄβολόν του.

Ἡ προθυμία ὅμως αὐτῆ ἔχει καὶ τοὺς κινδύνους τῆς. Ἐνδέχεται νὰ κατατεθῶσιν εἰς τὴν κοινὴν τράπεζαν ἀντὶ ἐκλεκτῶν τῆς ξένης μαγειρικῆς καρυκευμάτων, ἐγγχώρια ἐδέσματα οὐχὶ τοῦ συρμοῦ, ἢ, ὅπερ καὶ χεῖρον, φιάλαι

ναρκωτικῶν, δυναμένων νὰ μεταδώσωσι κυματισμοὺς χασμῆμάτων.

Ἐπιθυμῶν νὰ προσφυλάξω τὸ ἀκρατήριον ἐκ τοιαύτης δυσαρέστου ὀπωσθήποτε ἐπιδράσεως—τουλάχιστον ἐφ' ὅσον ἐκ τῆς ἐκλογῆς τοῦ θέματος ἤρητο—ἐγκαιρως παρήτησα τὴν ἰδέαν νὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν ἐν τῇ τελευταίῃ παρισινῷ συνεδρίῳ συμπερασμάτων τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, ὀλίγον βεβαίως ἐνδιαφερόντων τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ συνήθους ἀκρατηρίου.

Θηρεῖω τὴν εὐμενῆ ἀκράσιν τοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κυριαρχοῦντος φίλου. Σὰς ὁμολογῶ, βλέπετε, ἐν πάσῃ εὐκρινείᾳ καὶ αὐτὰ τὰ μύχια ἐλατήρια τῶν σκέψεών μου. Πρὸς τοῦτο προστίμησα νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς μοναδικῆς ἐκείνης γυναικός, ἧτις ἐν τῇ περικλειῇ ἐποχῇ ἐκλήθη ποιητικῇ ἀδελφῇ «Ἡρα». Ἐκ τοιαύτης ἀφορμῆς, τὸ μὲν θέλω ἴσως ἀκινδύνως δυνηθῆ νὰ λαλήσω καὶ περὶ τοῦ Ἀθηναίου ἐκείνου, ὃν δι' ἄττικου ἔλατος Ὀλύμπιον ἐκάλεσαν οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ, οὕτινος ὅμως ὁ βίος ἐν εἶναι, πιστεύω, ὅσον εἶδει γνωστὸς τοῖς πᾶσιν ἐν αὐτῇ τῇ πατρίδι του, τὸ δὲ θέλω παρεμβάλλῃ ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς.

τὰ καιριώτατα τοῦ μεγίστου ἐκείνου αἰῶνος τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

Καθ' ἕξιν καὶ κατὰ πεποίησιν μὴ προσέχων εἰς τοὺς σαρκασμοὺς τῶν ξενολατρῶν, ἐξελεξάμενη θέμα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰσενεὶ ὑπὲρ τῶν πατρίων ἀμυνόμενος. Θὰ ἄτρεχον ὄμοι; οὕτω τὸν κίνδυνον νὰ ἐπαλλάξω τὰ τοῖς πολλοῖς σφόδρα γνωστά, ἐὰν μὴ ἐνεθαρρυνόμην ὑπὸ τοῦ Γωτιᾶ, πιστεύοντος ὅτι πᾶν τὸ δημοσιευθὲν εἶναι συνήθως ἀνέκδοτον, διότι δυσκλιότερα ἢ ἀνάγνωσις τῆς ἀκρόσεως. Ἄλλως δὲ σχεδὸν πάντες οἱ μαθηταὶ καὶ σχεδὸν πᾶσαι αἱ μαθήτριαί τὴν ἐπισκοπῶσαν τῆς ἐκ τῶν σχολείων ἀποφοιτήσεώς των ἀπειμακρύνοντο ἰσοβίως, ὡσεὶ ἀπὸ θαίμονος τινος φορτικοῦ, ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐκτὸς τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένων. Διότι ἡ ψυχρὰ ἀνάμνησις σχολαστικῆς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ ξηρὰς ἐκπαιδεύσεως, παγερωτέρα καθισταμένη διὰ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως—θεωρουμένου ἐν τοῖς πλείστοις διδασκλήροις ὡς τοῦ καλλιτέρου παιδαγωγικοῦ συστήματος—εὐλόγως γεννᾷ τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς ἀπέχθειαν ἀπὸ τῆς μαθητικῆς ἐτι ἐπεσχῆς.

Ταύτην ἐπαυξάνει ἐν τῇ μεγαλειτέρᾳ ἡλικίᾳ ἡ ξενομανία, ὁ πρὸς τὰ θνητὰ πιθηκισμὸς καὶ ἡ λατρεία πρὸς ἀλλοεγγλῶσους μυθιστορίας, λεληθότως μὲν, ἀσφαλῶς δὲ διαφθειρούσας γλώσσαν, ὄρησελεῖαν, ἤθη, ἔθιμα, οἰκογένειαν, πατρίδα.

Ἄλλοίαν δὲως γνώμην πρὸς τὰς ἰδέας τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, καὶ μάλιστα τῶν Ἑλληνίδων, εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι (*). Ὁ μὲν Κικέρων ἐθεώρει τοῦ Πλάτωνος τὴν γλῶσσαν ἀνταξίαν τοῦ Διὸς τοῦ θεοφράστου τὰ ἔργα ἀρίστην τροφήν αὐτοῦ καὶ τὸν Ἀριστοτέλη ὁμοιάζειν εἰς καταμὸν χρυσοῦ ρέοντος. Ὁ δὲ Ὀράτιος ἐνθουσιωδῶς συνεβούλευε τὰς εὐγενεῖς Ῥωμαῖας νὰ κρατῶσιν ἀνὰ χεῖρας νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὰ τῶν Ἑλλήνων συγγράμματα. Ἐἷ ἀληθεῖα ποῦ ἄλλοθι ἢ ἐν τοῖς θησαυροῖς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας—ἀγνώστοις μὲν ἡμῖν, ὑπὸ ξένων δ' ἐκμεταλλευσμένους—δύναται τις συνεχῶς νὰ πεκαλύπτῃ σὺν ἄλλοις πολυτίμοις λίθοις τὰς δραματικώτερας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου σκηνάς;

Εὐτυχῶς ἀπὸ τινος εὐλογιᾶς τις ἀντίδρασις κατὰ τῆς πιθηκικῆς ξενολατρίας φαίνεται ὑποφώσκουσα. Αὕτη ἐγγεῖ διὰ καὶ ἐγὼ, πρὸς Ἀθηναίους καὶ πρὸς Ἀθηναίαν δεσποίναν λαλιῶν, ἐν τῇ ἄστει τῆς Ἀθηναῖας, παρὰ τὴν Πνύκα καὶ τὸν Παρθενῶνα, ἐν ἐδίστασα νὰ προτιμήσω θέμα ἐκ τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας.

Ἄλλὰ τὸ βῆμα, ἐφ' οὗ ἔλαβον τὴν τιμὴν νάνελθω, βεβαίως προωρισμένον δὲν εἶναι εἰς γυμνάσματα διδασχῆς—ὡσεὶ ἀπὸ καθηγετικῆς ἔδρας—οἰασθήποτε ἱστορικῆς σελίδος, ὁσονδήποτε ἐπαγωγῶ. Οὔτε ὁ ὀρισθεὶς χρόνος θὰ ἐπήρκει, ἀλλ' οὔτε ὑμεῖς ἠβέλετε μετ' ἐπιχειρήσει τοῦτο. Ἄλλως δὲ οἱ μελετῶντες τοὺς Πανδέκτας καὶ δικιογραφίας δὲν εἶναι οἱ καταλληλότεροι πρὸς τοιαῦτα ἐγχειρήματα. Τοιοῦτο εἰσθιγμᾶ μου ἠδύνατο μάλιστα, νομίζω, νὰ θεωρηθῆ ὡς τολμηρὰ ἐπέμβασις εἰς

(*) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 24.

ἔργα ἄλλων, μετὰ μαγείας πάντοτε προσελκύντων πολυπληθῆ ἀκρατήρια, ἅτινα τοσοῦτο θαυμασίως κρατοῦσιν ὑπόδουλα ἐκ τῶν χειλέων των.

Ἐκ τοιούτων ὀρμώμενος σκέψεων, θέλω πειραθῆ νὰ περιορισθῶ—κατὰ τὸ δυνατόν—κυρίως εἰς τὴν ἔρευναν μίας ἀπόψεως: **τὴν τῆς ἐπιδράσεως δηλονότι τῆς Ἀσπασίας ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ Περικλέους.**

Μετὰ παιδρῶν ἐλπίδων ἐχαιρετίσθη, ὑπὸ νέων καὶ γερόντων, ὁ ἀρτίως ἀνατείλας εἰκοστὸς, ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, αἰὼν 7408 παρῆλθεν ἀπὸ τῆς κοσμογονίας ἐνιαυτοῖ—κατὰ τοὺς θεολόγους—ἀναριθμητοί—κατὰ τοὺς γεωλόγους.

Ἀπὸ τοῦ αἰγλήεντος βράχου τῆς Ἀκροπόλεως τὸ βλέμμα μου, περιπλανώμενον εἰς τὸ ἄπειρον τοῦ παρελθόντος, ἀναζητεῖ τὸν μυθολογούμενον χρυσοῦν αἰῶνα! . . . «**Παρῆλθεν ἢ ἀναμύνηται;**»

Ἡ ἡχώ τοῦ μονολόγου μου, πλήττουσα τὰ πρό των ὀφθαλμῶν μου πενθίμως ὑψούμενα ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, μετ' ἀναμνήσκει τὸν αἰῶνα ἐκείνον, ὅστις κατ' ἐξαιρέσιν δὲν εἶναι συνήθως γνωστὸς ἐξ ἀριθμοῦ, ὡς πάντες οἱ λαοί. Οἱ πολλοὶ προτιμῶσι νὰ καλῶσιν αὐτὸν ἐν ὄνοματι, ὅπερ εἶκοσι καὶ τέσσαρες μεταγενέστεροι αἰῶνες ἀνεγνώρισαν ὡς ἀναφαίρετον αὐτοῦ τίτλον.

Εἶναι ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους!

Μόνος ὁ ἐκ τῆς φύσεως προνομιοῦχος υἱὸς τοῦ Ἐανθίππου καὶ τῆς Ἀγαρίστης ἐξ ὄλων τῶν θνητῶν ἠτύχησε νὰ βαπτίσῃ διὰ τοῦ ὀνόματός του τὴν περιλλεεστάτην χρονικὴν περίοδον ἑκατὸν ἐνιαυτῶν, ἰδανικῶς ἐκτεινῶν, ἐναντίον καὶ αὐτῶν τῶν τῆς φύσεως νόμων, τὸν βίον αὐτοῦ πρὸ τῆς γεννήσεώς του καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του. Τοῦτο δὲ οὐδὲ ὁ Λύγυστος κατώρθωσε, καίτοι ἡ ἐπεσχῆ αὐτοῦ διὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν θεωρεῖται ὁ χρυσοῦς αἰὼν· οὐδὲ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', καίτοι ἡ ἐπεσχῆ του εὐλόγως θεωρεῖται ἡ κλασικὴ περίοδος τῆς γαλλικῆς φιλολογίας.

Τὸ στερέωμα τοῦ περιλάμπρου ἐκείνου αἰῶνος δὲν ἐκοσμήθη μόνον ὑπὸ φαεινοῦ ἀστέρου πρώτου μεγέθους, ὑπὸ τοῦ Περικλέους. Πληθὺς φωτεινῶν ἀστερισμῶν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις ἐξέπεμψε μεγαλοπρεπεῖς ἀκτῖνας ἐθνικοῦ μεγαλείου καὶ τὸ γλυκὺ τῆς φιλοσοφικῆς ἀληθείας φῶς. Ἄνδρες μεγάλοι, ὡς ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Μιλτιάδης, ὁ Κίμων, ὁ Ἀντιφῶν, ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Θρασύβουλος, διέπρεψαν ὡς στρατάρχει, ὡς ναύαρχοι, ὡς ῥήτορες. Τότε, δίκην προφητῶν τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν ἐδίδαξαν τὰ ὑψίστα τῆς φιλοσοφίας διδάγματα. Τότε καὶ οἱ φιλόσοφοι Ζήνων, Ἀναξαγόρας καὶ Πρωταγόρας. Ὁ ἀστρόνομος Μέντιος, ὁ διασημότερος τῶν ἀρχαίων ἰατρῶν Ἱπποκράτης, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος, ὁ ἐξοχὸς Θεουκλίδης κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκείνον ἐβίωσαν. Αὐτὸν ἐλάμπρυναν διὰ μὲν τῶν ἀθανάτων δραμάτων ὁ Αἰσχύλος, ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Σοφοκλῆς, διὰ δὲ τῶν ὀραίων τεχνῶν ὁ Φειδίας, ὁ Ἴκτινος, ὁ Μνησικλῆς, ὁ Καλλιμαχῆς τῆς καὶ ὁ Πολύγνωτος.

Τὰ ἔργα πάντων τῶν μεγαλοφυῶν καὶ δαιμονίων ἐκείνων καὶ τόσων ἄλλων ἀνδρῶν δὲν ἔπαυσαν μετὰ θαυμασμοῦ μελετῶντες μέχρι σήμερον αἱ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς λαοί, χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν εἰσεῖτι νάντιγράφωσιν αὐτὰ ἐπιτυχῶς. Ἄλλ' οὐδεὶς ἐκ τῶν προγενεστέρων ἢ τῶν μεταγενεστέρων, οὐδὲ αὐτὸς ὁ πανδαγὴς καὶ ὑπεράνθρωπος, οὕτως εἰπεῖν, Ἀριστοτέλης, ἤξιώθη τῆς ἐξόχου τιμῆς νὰ ὀνομάσῃ τὸν αἰῶνα, καθ' ὃν ἐβίωσε, διὰ τοῦ ἑαυτοῦ ὀνόματος. Διότι μόνος ὁ Περικλῆς ἦτο, κατὰ τὸν Θουκυδίδην, ἀνὴρ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον πρῶτος Ἀθηναίων λέγειν τε καὶ πράσσειν δυνατώτατος» (*).

Τῆς ἀφθίτου δόξης αὐτοῦ μέγα ἐλαττήριον ὑπῆρξεν ἡ πειστικὴ εὐγλωττία, δι' ἧς ἐνίκα κατὰ κράτος τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ καὶ ἐγένετο τὸ ἴνδαλμα τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Τὴν ρητορικὴν αὐτοῦ δεινότητα ἐν συναυλίᾳ συνομιλοῦσιν ἐπιστήθιοι φίλοι καὶ ἀσπονδῶτατοι ἐχθροὶ αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τοὺς α' Ἀχαρνῆς του, ὅστις διὰ τοῦ Δικαιοπόλιδος λέγει:

«Ἐντεῦθεν ὀργῇ Περικλέης οὐλύμπιος
ἤστραπτεν, ἰδρόντα, εὐνεκῦκα τὴν Ἑλλάδα» (**).

Οἱ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ὑπὲρ τῶν γυναικῶν συλλέγοντες τίτλους ὑπηρεσιῶν βεβαίως δὲν ἀγνοοῦσιν, ὅτι κατὰ τινὰς διαδόσεις ὁ γιγάντιος ἀνὴρ τὰς ἀστραπὰς καὶ τὰς βροντὰς τῆς αἰτορείας του ἐσφυρηλάτησεν ἢ ἀκριθέστερον, ἐδιδάχθη ὑπὸ γυναικός, προικισθείσης μὲν ὑπὸ τοῦ Διὸς δι' ἐκτάκτων χαρισμάτων, ἵνα χρησιμεύσῃ αὐτῷ ὡς δεξιὰ χεὶρ εἰς τὰ οὐράνια ἔργα του, ἀνηκούσης ἄλλως εἰς τὸν ἐλαφρὸν γυναικεῖον κόσμον.

Πάντες γνωρίζομεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐτι τῶν σχετικῶν θρανίων, ὅτι ἡ γυνὴ αὐτῆ, διαδραματίσασα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον ὑπὸ τινὰ ἔποψιν ἰσῶς ἀπευδαιότερον πολλῶν βασιλισσῶν, ἀναμφιβόλῳ; δ' ὑπέρτερον πολλῶν βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων. — χωρὶς νὰ θέσῃ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς στέμματος — εἶναι ἡ περιλάλητος Ἀσπασία ἡ Μιλησία.

Εἶναι ἡ γυνὴ ἐκείνη, περὶ ἧς ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι διετυπώθησαν κρίσεις. Κατὰ τοὺς μὲν ἦτο ἐξοχὸς διδάσκαλος, παρ' ἧς αὐτὸς ὁ Περικλῆς ἐδιδάχθη τὴν ρητορικὴν, δημηγορίας δὲ τινὰς αὐτοῦ καὶ παρεσκευάσεν ἢ ἐπεθεώρησεν· μεθ' ἧς αὐτὸς ὁ δαιμόνιος καὶ ἠθικώτατος Σωκράτης λίαν εὐαρέστως συνδιελέγετο περὶ φιλοσοφίας· παρ' ἧς ὁ Ἀλκιβιάδης, νεανίσκος ὢν, ἔλαβεν οὐκ ὀλίγα διδάγματα· ἐκείνη ἐν τέλει, ἦτις ἐνέπνευσε μὲν τοὺς καλλιτέχνας τῆς περικλείου ἐποχῆς εἰς δημιουργίαν τῶν ἀθανάτων ἀριστουργημάτων, πρῶτη δ' ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνικῷ κόσμῳ ὑπῆρξεν ἡ σημαεφόρος τῆς γυναικείας χειραφετήσεως.

Κατὰ τοὺς δὲ ἦτο τῆς Ἀφροδίτης ἰέρεια, εὐφυῆς καὶ εὐγλωττος, χάριν τῆς ὁποίας ἐκηρύχθησαν αἱ κατὰ τῶν Συμίων καὶ κατὰ τῶν Πελοποννησίων πόλεμοι καὶ ἦτις εἰσήγαγε τὴν τρυφὴν καὶ τὴν ἡδυπάθειαν εἰς

(*) Θουκυδίδου α' § 139. — (**) Ἀριστοφάνους, Ἀχαρνῆς, σσ. 530—1.

τὴν πόλιν τῆς σεμνῆς Θεᾶς. Κατ' αὐτοὺς ὁ Περικλῆς, δεινῶς ἐκ τῶν Οὐλεγήτρων τῆς Μιλησίας τρωθεὶς, ἐγένετο πασῶν τῶν ἐρωτοτροπιῶν τῆς ὄργανον.

Ἄδυσσος χωρίζει τὰς δύο κρίσεις! Τίς ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια;

Ὁ διαφρηφόρος ἐκείνος νικητὴς, ὅστις, στρατηγῶν καὶ ναυαρχῶν ἐννέα ἔστησε τρόπαια, ἐπὶ τοσοῦτον ἄρα γε ἐγένετο αἰχμάλωτος τῆς καρδίας γυναικός, ὥστε, καίπερ ὑπὸ δοξοκομπίας, κατὰ τοὺς ποιητὰς, πάσχω, ἐραψοκινδύνευσε καὶ αὐτὴν τὴν ὑστεροφημίαν του; Χάριν ἀσάτατος γυναιχοῦ τοσοῦτον ἐπιπολαιῶς πρόσφορον παρασκευάσει διὰ τοὺς συκοφάντας ἑδαφος καὶ προέταξε τὸ εὐγενὲς καὶ γενναῖον στήθος του εἰς τὰ ἰσθόλα τῶν ἀντιπάλων βέλη; Ὅπόσην ἄρα γε εἶχε γοητεῖαν καὶ δύναμιν ἡ Μιλησία Ἀφροδίτη, ἦτις εὖρε τοσοῦτον εὐστόχως τὸ τρωτὸν μέρος τῆς μεγάλης καρδίας τοῦ θύματός της, ὡς ὁ Πάρις τὴν πτέρναν τοῦ Ἀχιλλέως;

Προδήλιος δυσπερὺντος εἶναι ὁ πολυκύμαντος τοῦ Περικλέους καὶ τῆς Ἀσπασίας βίος, μάλιστα δὲ ὁ ἰδιωτικὸς. Διότι αἱ ἀντιπαλοὶ τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου καὶ αἱ ἀντιζῆλοι τῆς Μιλησίας ἐγκαίρως καὶ τεχνικῶς εἰργάσθησαν, ἵνα σκοτίσωσι τὰς πηγὰς, ἐξ ὧν οἱ ἱστορικοὶ ἤντησαν. Τινὲς δὲ τῶν μεταγενεστέρων μετὰ πολλῆς ἐπιπολαιότητος ἔδωκαν ἱστορικὴν ἀξιοπιστίαν εἰς τοὺς ποιητὰς καὶ εἰς τοὺς σατυρογράφους, οἵτινες τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐξετέλουν καθήκοντα ἐφημεριδογράφων, φανατικῶς ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ κόμματός των ἐργασθέντες. Πολλοὶ αὐτῶν ἐκ πατριωτικοῦ καθήκοντος διηρμήνευσαν τὸ φρόνημα τῆς κοινῆς γνώμης, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ ἀντιλαμβάνοντο αὐτό· προέτεινον τὰ τῇ πατρίδι συμφέροντα, ἀλλὰ πάντοτε ὡς ἡρέσκοντο νὰ θεωρῶσιν αὐτά.

Δὲν ἔλειψαν ἡμῶς καὶ οἱ λιβελλογράφοι, ἀναβιβάσαντες ἐν τῇ θεατρικῇ σκηνῇ τὰς τερθρείας καὶ τὰς βωμολοχίας τῶν τριῶν. Ὅτε δὲ ὁ Περικλῆς ἐνεκα τῶν παρεκτροπῶν ἰδίως τοῦ Κρατίνου ἠναγκάσθη χάριν τῆς δημοσίας τάξεως νὰ προτείνῃ τὴν περιστολὴν τῆς ποιητικῆς ἀκολασίας, τότε δὴ τότε οὗτοι, ἐκμανέντες, οὐδὲ τὸ ἄστυλον τοῦ πρώτου πολέμου τῶν Ἀθηναίων ἐσεβάσθησαν. Ἄλλ' ὁ ψηφισθεὶς τῷ 440 π. Χ. νόμος, δι' οὗ ἀπηγορεύετο τὸ ὀνομαστικὸν κωμῳδεῖν, κατηργήθη μετὰ τριετίαν.

Τοσοῦτον ἐξέχουσα ἐγένετο ἡ μορφή τοῦ Περικλέους, ὥστε κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν φυσικῶς ἐξετοξεύοντο τὰ βέλη τοῦ φθόνου καὶ τῆς συκοφαντίας. Ἡ ἀσπίς τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς παροιμιώδους ἀφιλοκερδείας του διετήρησαν αὐτὸν ἄτρωτον. Ἄλλ' οἱ ἀμελικτικοὶ κατήγοροι μεγάλας ἐρριψαν ἀμφιβολίας περὶ τῶν περιστοιχοῦντων αὐτὸν προσώπων. Πρωτίστως δ' ἐπὶ τῆς συμπαθοῦς μὲν καὶ εὐφυοῦς, ἀλλ' ὑπόπτου ὁπωσδήποτε φυσιογνωμίας τῆς ἐρατεινῆς συντροφίας του ἔμειναν κηλίδες τινες, αἱ μάλιστα αἱ νεώτεροι ἀγωνίζονται νὰ ἐξαλείψωσι καθολοκληρίαν.

Ὁ Πλούταρχος ἀκριβῶς ἐξήγησε τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας προσκόμματα. Διότι αὐτὴ σκοτίζεται μὲν ἐνεκα φθόνου καὶ δυσμενείας, παραμορφοῦται δ' ἐνεκα χάριτος καὶ κολα-

κείας (*). Είς επίμετρον—λέγει και ὁ Θουκυδίδης—εἰ πολλοί, ἀμελοῦντες τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας ἀρκοῦνται εἰς τὰ ἔτοιμα (**).

Και ὅμως ἀνέφικτον εἶναι νὰ διαλυθῶσι τὰ σκόπη τοῦ ψεύδους ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ φωτός διὰ ψυχροτέρας τῶν συγχρόνων τοῦ Περικλέους ποιητῶν ἐξετάσεως, ἀφοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐζησαν καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς κύρους ἀναμφισβητήτου.

Ἄλλ' ἀναφύονται καὶ ἄλλοι δυσχέρεια. Πρὸ παντός λεπτομέρειαί τινες τοῦ βίου τῆς Ἀσπασίας καὶ τῶν συναδέλφων τῆς, οὐδὲ κεκαλυμμένα διὰ φύλλων συκῆς θὰ ἠδύνατο ἐν ἀκριβείᾳ νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ, ἐκτός ἐὰν ἐλαμβάνετο ἢ κατὰ τὴν παράστασιν τῶν «Νεφελῶν» πρόνοια, ἢ πῶς γείνη καὶ διάλεξις ἐν παγερᾷ ἀνδρωνίτιδι. Δὲν εἶναι ἐν τούτοις ὀρθὸν καὶ νάποσιωπηθῶσιν ἐντελῶς τὰ κοινῶς ἄλλως τε πασίγνωστα ἱστορικά γεγονότα, βεβαίως ἐν μέτρῳ ἀναλόγῳ.

Ἔπαρχει ὅμως σκόπελος κινδυνώδεστερος: Ἡ ἄπειρος πληθὺς τῶν δυσκόλως συνοψιζομένων ἔργων περὶ τῶν δύο ἡρώων τοῦ Ε' αἰῶνος π.Χ., καίτοι ἐγὼ κυρίως θέλω βασισθῆ εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἰδίαν μου μελέτην.

Οἱ ναυσιποροῦντες πολλάκις σώζονται ἐκ τοῦ κινδύνου ρίπτοντες μέρος τοῦ φορτίου εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ χειρουργοὶ οὐχὶ σπανίως ἀπομακρύνουσι τὸν θάνατον διὰ τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ χειρὸς ἢ ποδὸς τοῦ ἀσθενούς. Καὶ τὴν ἐμὴν μελέτην ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλω εἰς γενναίας ἐγχειρίσεις καὶ ἀβαθείας πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῆς ὑπερβάσεως τῆς κλεψύδρας κινδύνων, ἵνα μὴ καταπονῆσω ὑμᾶς. Πέποιθα, ὅτι εἰς ἀντάλλαγμα τῆς τοιαύτης προνοίας μου θέλω ἔχη τὴν ὑμετέραν ἐπιείκειαν, ὡς πρὸς τὰ ἐνεκεν ἀνωτέρας βίας ἐν τῇ διηγῆσει ἀνοιγόμενα χάσματα.

Ἐπιτρέφατέ μοι ἤδη νὰ σκιαγραφήσω τοῦλάχιστον τινὰ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἀπαραίτητα εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα, χάριν τῶν μὴ ἐχόντων αὐτὰ πρόχειρα. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν δὲν θ' ἀκούσητε τὸ πρῶτον ἤδη· ἄλλ' ἐκ τῆς Περικλείου ἐποχῆς τοσοῦτον μαγικαὶ ἐκπέμπονται ἀκτῖνες, ὥστε πάντοτε εὐαρέστῳ, νεμίζω, δύναται τις νάτενίσῃ τὸ γλυκὺ αὐτῶν φῶς. Ἐπίσης οἱ φλόγγαι ὠραίου μουσικοῦ ἔργου, ψαύοντες τὴν καρδίαν, οὐδέποτε γηράσκουσι.

Ἡ ἐκ τοῦ εὐγενούς τῶν Ἀλκμεωνιδῶν γένους Ἀγαρίστη νύκτα τινα εἶδε κατ' ὄναρ, ὅτι ἔτεκε λέοντα. Ὀλίγας μετὰ τοῦτο ἡμέρας ἔφερεν εἰς τὴν ζωὴν, 493 ἔτη πρὶν ἢ γεννηθῆ ὁ Χριστός, τὸν ἀληθῶς λεοντόκαρδον Περικλῆ, υἱὸν τοῦ εἰς Μυκάλῃν μετὰ δεκαετίαν νικήσαντος τοῦ Πέρσας στρατηγοῦ Ξανθίππου.

Πυθολίδης καὶ Δάμων τῷ εἰδίδαξαν τὴν μουσικὴν. Παρὰ τοῦ Ἑλεά-

(*) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 13.—(**) Θουκυδίδου α' § 20.

του Ζήμωνος ἀπέκτησε τὴν συνήθειαν νὰ συζητῆ καὶ δι' ἀντιλογιῶν νὰ φέρῃ εἰς ἀπορίαν. Ἄλλὰ τὸ ἦθος αὐτοῦ ἐξέφωσεν καὶ τὸ φρόνημα εἰς σπουδαίαν διημαγωγίαν κατήρτισεν Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζμενίος, ὁ καὶ «Νοῦς» ἐπικληθεὶς, διότι αὐτὸς πρῶτος ἐν ἐποχῇ πολυθείας ἐτόλμησε νὰ διδάξῃ, ὅτι «**Νοῦς** ὁ τὰ πάντα κοσμοῦν». Αὐτὸν ὁ Περικλῆς προσεπάθησε νὰ μιμηθῆ εἰς τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν (*).

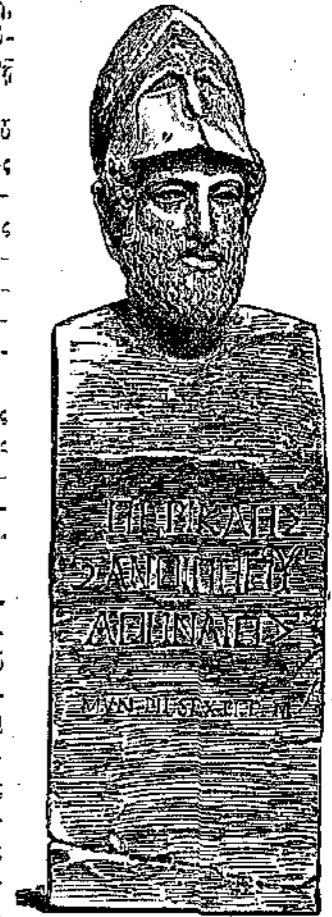
Ἐκτός τοῦ λαμπροῦ γένους—ἐξ οὗ πατρόθεν καὶ μητρόθεν κατήγετο· ἐκτός τῶν ἰσχυρῶν φίλων—οὓς ἀπέκτησεν—εἶχε καὶ πατρικὸν πλοῦτον πολύν. Νέος ἔτι ὢν ὁ τὸν λαὸν ἠγάπα· ἀλλὰ δὲν ἐπεθύμει νὰ πολιτευθῆ, γνωρίζων τὸ ἄστατον καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν συμπολιτῶν του. Πολὺ ἐφοβεῖτο τὸν ἐξοστρακισμόν.

Αἱ πολιτικαὶ ὅμως περιστάσεις ταχέως καὶ ἄκεντα ἀνεβίβασαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, ὡς ἡγέτην τῶν φιλελευθέρων—δημοκρατικῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν τῶν ἀριστοκρατικῶν—σοφιστικῶν ἡγήτο Κίμων, ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου.

Ἐὰν τὴν φυσιογνωμίαν αὐτοῦ ἐπιθυμήτε νὰ γνωρίσητέ πως, λάβετε εἰς χεῖρας τὸ πλουτάρχιον τηλεσκόπιον, δι' οὗ παρίσταται, ὅτι α. . . τὸ φρόνημα σθερὰν, καὶ τὸν λόγον ὑψηλὸν εἶχε καὶ καθαρόν ὀχλικῆς καὶ πανούργου βωμοπλοχίας· ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστασις ἠθροπτος εἰς γέλωτα, καὶ πραότης πονηρίας, καὶ καταστολὴ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη πάθος ἐν τῷ λέγειν, καὶ πλάσμα φωνῆς ἀθρόυθεν καὶ ὄσα τοιαῦτα, πάντας θαυμαστῶς ἐξέπληττε». (**).

Κατὰ δὲ τὴν μορφήν εἶχε μὲν κεφαλὴν ἐπιμήκη καὶ ἀσύμμετρον, ἐφαίνετο δὲ ὁμοιάζων πρὸς τὸν τύραννον Πεισιστρατον· α. . . τὴν τε φωνὴν ἡδεῖαν εἶσαν αὐτοῦ καὶ τὴν γλῶσσαν εὐτροχον ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ ταχεῖαν. . .» (***)

Ἐπερασπιστῆς τοῦ λαοῦ εἰλικρινέστατος, δὲν ἐμιμήθη τοὺς συνήθεις διημαγωγούς, οὐδ' ἐκολάκευσε τὸν δῆμον, ὃν ἐρυμούλλει, χωρὶς οὐδέ-

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

(Κατὰ τὴν ἐν Λούβρῳ προσημνίαν)

(*) Πλάτωνος, Φαίδρος § 54.—(**) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 5.—(***) Διόδοι § 7.

ποτε να ρυμουλκηθῆ ὑπ' αὐτοῦ· οὐδὲ τὰ ἀρέσκοντα τοῖς πολλοῖς ἔλε-
γεν, ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν γνώμην του συμφέροντα τῇ πατρίδι, ἐνίοτε μά-
λιστα ἀντέλεγε δι' ἡθους κυριαρχικοῦ καὶ ὀργίλου (*). Διότι ἀδῆγει τὸν
δῆμον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν πείθων καὶ διδάσκων ἐκόντα αὐτόν, ἐνίο-
τε ἤμως καὶ καταναγκάζων αὐτόν, μιμούμενος τὸν ἱατρὸν, ὅστις διὰ τῆς
βίας ἐπιβάλλει τῷ ἀσθενεῖ δυσάρεστα μὲν, σωτήρια δὲ φάρμακα. Τὰ δὲ
πάθη τοῦ ὄχλου διηύθυνε διὰ τῶν δύο πηδαλίων, τῆς ἐλπίδος καὶ τοῦ
φόβου, τὴν μὲν ἀθυμίαν μετριάζων καὶ παρηγορῶν, τὴν δὲ θρασυτητα
ἐξ ἀρχῆς καταστέλλων (**). Τούτων ἕνεκα καὶ ὁ Θεουκιδίδης τὴν τοιαύ-
την διοίκησιν μόνον κατ' ὄνομα ἐθεώρει δημοκρατίαν; ἔργῳ δὲ ἀρχήν,
ἀσκουμένην ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρός (**).

Παρὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ, ἤμιστα δημοτικὴν, κατετάχθη εἰς τὴν δημο-
κρατικὴν μερίδα, προτιμήσας τοὺς πολλοὺς καὶ πένητας ἀντὶ τῶν πλου-
σίων καὶ τῶν ὀλίγων. Ἀφ' ὅτου δὲ κατήλθεν εἰς τὴν πολιτικὴν παλαί-
στραν, μετέβαλε καὶ τὸν τρόπον τοῦ βίου του. Βίς μὲν τὴν πόλιν ἐφαί-
νετο μίαν πάντοτε ὁδὸν πρεπούμενος, τὴν εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ εἰς
τὴν ἐκκλησίαν. Δὲν ἐδέχετο δὲ προσκλήσεις εἰς δεῖπνα, διότι ἐνόμιζεν,
ὅτι δυσκόλως εἰς τὰς συναστροφὰς δύναται νὰ φυλαχθῆ ἢ κατ' ἐπίδει-
ξιν σοβαρότης. Ἐξαιρετικῶς ἐδείπνησεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐξαδέλφου του
Εὐρυπτολέμου· ἀλλὰ καὶ τότε, παραμείνας μέχρι τῶν σπονδῶν, εὐθύς
ἀνεχώρησε.

Σπανίως ἐνεφανίζετο ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, συνήθως ἀναπληρούμενος ὑπὸ
ἀπαδῶν ὁμοιοφρονοῦντων, ὡς ὁ Χάρινος καὶ ὁ Μένιππος, συχνότερον δὲ
ὑπὸ τοῦ Ἐπιόλτου, ὅστις ἦτο ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ κόμματος. Δὲν ὠμίλει
περὶ πάντων· ἀλλ' ὁσάκις ἐδημηγόρει, ὁ λόγος αὐτοῦ ἐθαυμάζετο ὑπ' ἐχ-
χθρῶν καὶ φίλων, διότι ἦτο βραχύς, πυκνός, οὐδὲν ἔχων τὸ περιττόν.
Διὰ τοῦτο ὁσάκις ἀνέβαινεν εἰς τὸ βῆμα πάντοτε ἤρχετο πρὸς τοὺς
θεοὺς οὐδὲ λέξις νὰ πῆσῃ ἐκ τῶν χειλέων του ἀνευ τῆς Θελήσεώς του ἢ
ἀνάρμοστος πρὸς τὸ θέμα τῆς ὀμιλίας του.

Ἡ καινοτομία αὕτη θὰ ἦτο ἀξιολογητὸς διὰ τοὺς κανονισμοὺς τῶν
βουλῶν τῶν νεωτέρων κοινοβουλευτικῶν κρατῶν, ἐὰν αἱ πρὸς τοὺς ὀλυμ-
πίους θεοὺς εὐχαὶ διετήρουν ἐτι τὴν αὐτὴν ἱερατικότητα, ὅταν καὶ εἰς
τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου οἱ φιλελεύθεροι πρέβησαν
εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ριζικῶν μεταρρυθμίσεων: 1) διὰ τοῦ περιορισμοῦ καὶ
ἄλλων προνομίων τοῦ ἀντιπράκτοντος εἰς τὴν δημοκρατίαν Ἀρείου Πά-
γου, ἐκτὸς τῶν ἤδη περικοπεισῶν τῇ ὑποκινήσει τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ
τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἐπιόλτου· 2) διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἐκ τῆς βουλῆς
τῶν 500 τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἀναθέσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἡ-
λιαίαν· 3) διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν νομοφυλάκων, ἀγρυπνούν-
των εἰς τὴν ἀκριβῆ τῶν νόμων τήρησιν· 4) διὰ τῆς λειτουργίας τῶν δέ
θεσμοθετῶν, δικαιουμένων νὰ προτείνωσι τὴν ἀναθεώρησιν νόμων κακῶν
ἢ τὴν κατάργησιν ἄλλων ἀχρήστων.

(*) Θεουκιδίδου θ' § 41.—(**) Dictionnaire des antiquités grecques et romaines par
Daremberg et Saglio λέξις Divortium.

(*) Θεουκιδίδου θ' § 65.—(**) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 15.—(***) Θεουκιδίδου θ' § 65.

Τὰ περὶ τοῦ θαυμαίου ἤμως μηχανισμοῦ τῆς θέσεως τῶν νόμων κατὰ
τὸ ἀπτικὸν δίκαιον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν πολυνομίαν, κακο-
νομίαν καὶ ἀντινομίαν τῶν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ψαλμοφιδίων δὲν εἶναι ἐπι-
κτὸν νὰ πασχολῶσιν ἡμᾶς σήμερον.

Οἱ ὀλιγαρχικοί, πτεηθέντες ἐκ τῶν ριζοσπαστικῶν τοῦ Περικλέους
μεταρρυθμίσεων, περιορίζουσιν τὰς ἀυθαιρεσίας αὐτῶν, ἐδολοφόνησαν τὸν
Ἐπιόλτην.

Τότε μόνος ἀδηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ἔμεινεν ὁ Περικλῆς,
καλλιεργήσας ἄσπον δὲ τὴν μετὰ τῶν Μεγάρων καὶ τῶν λοιπῶν ἐλ-
ληνικῶν πόλεων συμμαχίαν, παρεμφερῆ εἰς ὁμοσπονδίαν, ἧς τὴν ἔδραν
μετέθεσεν ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας, ἐνθα μετηνέχθη καὶ τὸ κοινὸν τῶν
συμμάχων θησαυροφυλάκιον. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δ' ἐκείνης κυρίως ἤρξατο
τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα τῶν Ἀθηναίων, αἵτινες δι' ἑκατοντάδας συμμα-
χικῶν πόλεων ἦσαν ὅ,τι ὁ ἥλιος διὰ τοὺς πλανήτας. Αἱ Ἀθηναὶ ἐγένε-
νοντο τότε ἀπὸ ἀγαθῶν τῆς Ἑλλάδος (*), ὡς ἔλεγεν ὁ Περικλῆς, ἢ
κατ' ἄλλους αἰ Ἑλλὰς τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ καιρὸς εἶναι νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τινὰς λεπτομερείας τοῦ ἰδιωτι-
κοῦ τοῦ βίου, μάλιστα δὲ τοῦ συζυγικοῦ, καὶ τι πλέον, νὰ ἐρευνήσω-
μεν κατ' ἀνάγκην καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔρωτάς του. Πάντα τὰ θέματα ταῦτα
δὲν προστατεύονται πλέον ὑπὸ τῆς ἐχεμυθίας, τὸ μὲν διότι αὕτη ἐξητ-
μίση ὑπὸ τοῦ χρόνου, τὸ δὲ διότι ἢ μετ' ἀδιακρίσιας ἀκριτομυθία τῶν
συγχρόνων τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου ποιητῶν ἀιέρηξε τὸ παραπέτασμα
τοῦ οἰκογενειακοῦ αὐτοῦ ἀσύλου.

Ἡ πρώτη ἀξία λόγου παρατήρησις εἶναι, ὅτι ὁ Περικλῆς ἦλθεν εἰς
γάμον μετὰ γυναικὸς ἐξ εὐγενοῦς γένους καὶ συγγενοῦς του, μεθ' ἧς ἀπέ-
κτησε δύο υἱούς, τὸν Ἐάνθιππον καὶ τὸν Πάραλον. Τὰ περὶ αὐτῆς ἡμῶς
σχεδὸν πάντα εἰσὶν ἄγνωστα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἧτις δὲν διετήρησαν αὐδὲ τὸ
ὄνομα τῆς ναμίμου συζύγου τοῦ Περικλέους, ἐνῶ ὅλως ταύναντιον περὶ
τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ ἀρχαιότεροι καὶ νεώτεροι συγγραφεῖς πάμπολλα ἔγρα-
ψαν βιβλία σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς!

Ἰνωρίζομεν μόνον, ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ Ἰππονίκου, μεθ' ἧς οὗτος ἀπέ-
κτησεν υἱόν, τὸν πολυτάλαντον Καλλίαν, συνεζεύχθη εἰς δευτέρον γάμον
μετὰ τοῦ Περικλέους. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πρώτου συζύγου τῆς φαί-
νεται παραπλανηθεὶς ὁ Baudry (**), ἐσφαλμένως ὀνομάζει αὐτὴν Ἰπ-
πονίκην, ἐνῶ οὐδεὶς καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου μνημονευομένων ἀρ-
χαιῶν συγγραφέων βεβαίῳ τοῦτο.

Ἡ μετὰ τοῦ Περικλέους συμβίωσις δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος αἰ' ἀμ-
φοτέρους. Ἡ ἀσυμφωνία τοῦ χαρακτήρος βεβαίως συνετέλεσεν εἰς τοῦτο.
Ἀλλὰ πληγῆ βαθυτέρα ἐπήνεγκε τελείαν ρῆξιν τῶν συζυγικῶν σχέσεων.

(*) Θεουκιδίδου θ' § 41.—(**) Dictionnaire des antiquités grecques et romaines par
Daremberg et Saglio λέξις Divortium.

Πρὸς εὐκρινεστέραν ἐξήγησιν τῶν αἰτίων αὐτῆς ἀνάγκη νὰ προτάξω τινὰ περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἀθηναίων ἐν γένει γυναικῶν, ἢ ἀποδείξω, ὅτι ὁ τότε συζυγικός βίος καὶ ὑπὸ τὰς καλλιτέρας ἔτι περιστάσεις δὲν ἦτο πολὺ τερπνός.

Ἡ κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους ἐλευθερία τῶν γυναικῶν εἶχε περισταλῆ κατὰ τὴν δημοκρατικὴν ἐποχὴν. Ὁ ἀνὴρ, ἀσχολούμενος περὶ τὰ δημόσια καὶ διατρέπων τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἐν τοῖς γυμνασίοις, τὰ κοινὰ πράττων ἢ καὶ ἀπλῶς περὶ πολιτικῆς συζητῶν ὑπὸ τὰς ναρκωτικὰς ἀκτῖνας τοῦ θαλπεροῦ ἡλίτου, ἀπεξενούτο τοῦ οἴκου. Κατ' ἀνάγκην δὲ ἡ γυνὴ ἔμενε παρημελημένη καὶ κατάκλειστος ἐν τῇ γυναικωνίτιδι. Ἡ οἰκουρία κατέστη ἕξις ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε αἱ γυναῖκες δὲν ἐπιτρέπετο νὰ ὑπερβαίνοσι τὸν οὐλὸν τῆς αὐλοῦ θύρας, ἐὰν μὴ συνέτρεχεν ὄλωσ ἐξαιρετικὴ περίστασις. Καὶ τότε ὤφειλον νὰ συνοδεύωνται ὑπὸ θεραπεινίδος, διότι ἄλλως ὁ γυναικονόμος ἐκόλυε τὴν ἐξέδον.

Ἀρχαίμενος τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος ὁ ἐν ἀθηναϊκῷ γυναικωνίτῳ βίος ὄλιγον διέφερε τοῦ ἐν τοῖς σημερινοῖς τουρκικοῖς χαρμαίοις. Αἱ Ἀτθίδες δέσποιναι, φυτοζυγοῦσαι ἐν ἐκείναις, ἐμαραινόντο σχεδὸν ἀπαραλλάκτως ὡς αἱ μεγαλοπρεπεῖς Κιρκασίαι ἐντὸς τῶν δικτυωτῶν καμαριῶν, ἐστερημέναι πνευματικῆς μορφώσεως, μακρὰν δὲ πάσης κοινωνικῆς ἀναπτύξεως.

Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὸν «Οἰκονομικόν» του ἐν διαλόγῳ τοῦ Σωκράτους μετὰ τοῦ Ἰσχυρόχου χαριστάτην παραθέτει συνομιλίαν τοῦ τελευταίου μετὰ τῆς σύζυγου του, πρὸς ἣν διδάσκει τὰ καθήκοντά της καὶ ὅτι ἡ μετὰ τοῦ ἀνδρὸς σύζευξις σκοπεῖ τὴν διαίωσιν τοῦ εἴδους, τὴν ἀπόκτησιν τέκνων ὡς γηροβοσκῶν—ἄτινα καὶ ὁ Σωκράτης καλεῖ βάρκτρα τοῦ γῆρατος—καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῆς διευθύνσεως τῶν ἐντὸς τοῦ οἴκου εἰς τὴν σύζυγον. Ἄκρον ἄωτον τῆς τελείας γυναικὸς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Θεουκυδίδου θεωρεῖτο—ὡς αὐτὸς ὁ Περικλῆς ἐν τῷ ἐπιταφίῳ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων λόγῳ εἶπεν—ἐκείνη, τῆς ὁποίας τὸ ἄνεμα δὲν ἀνεφέρετο παρὰ τῶν ἀνδρῶν μήτε πρὸς ἔπαινον μήτε πρὸς κατηγορίαν (*).

Ἀλλὰ πρὸ τοῦ Περικλέους καὶ πρὸ τοῦ Ξενοφῶντος ὁ Ἀνακρέων εἶχε μαρτυρήσῃ εἰς τὰς ἀπογόνους τῆς Ἰβῆας τὴ μέγα αὐτῶν ὄπλον, δι' οὗ νικῶσι καὶ σίδηρον καὶ πῦρ. Ἡ φύσις—λέγει ἐν ᾧδῃ τινι—πρὸς πάντας ἐδωρήσατο ὄπλον τι. Εἰς τοὺς ταύρους τὰ κέρατα· εἰς τοὺς ἵππους τὰς ὄπλᾶς· εἰς τοὺς λαγωοὺς τὸ ταχύπουν πρὸς φυγὴν· εἰς τοὺς λέοντας φρικτοὺς ὀδόντας· εἰς τὰ ὄρνεα τὴν πτήσιν· εἰς τοὺς ἰχθῦς τὸ πλεῖν· εἰς τοὺς ἀνδρας φρόνημα—ὡς λέγει ὁ ποιητής. Ἡπόρει τί νὰ δώσῃ εἰς τὰς γυναῖκας· ἐν τέλει δ' ἔδωκε καὶ εἰς αὐτάς τὸ κάλλος.

«Ἄντ' ἀσπίδων ἀπασῶν
«Ἄντ' ἐγγέων ἀπάντων·
«Νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον
«Καὶ πῦρ καλὴ τις οὔσα.»

(*) Θεουκυδίδου θ' § 45.

✧ Φωτογράφις Ε. Παλαμννοπούλου ✧

Ἄλλ' ὁ ποιητὴς ἐνδοὶ κάλλος, κατὰ τὴν εὐροίαν τῆς λέξεως ἔννοιαν, τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Αἱ δ' Ἑλληνίδες, παρεξηγήσασαι φαίνονται αὐτὸν, διήρχοντο τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου, ἀρωματίζουσαι τὸ σῶμα των καὶ χρωματίζουσαι τὰς παρεΐας, τὰ χεῖλη, τὰ βλέφαρα καὶ τὰς ὀφθαλμοὺς!

Ἡ πεζότης αὐτῆ τοῦ συζυγικοῦ βίου ἐγένετο ἀφορμὴ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ θεσμοῦ τῶν παλλακῶν· μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν εἰσῆχθη καὶ ὁ συρμός, ὅπως οἱ συζυγοὶ ἀπροκαλύπτως ἔχωσι καὶ φίλας, συντροφους, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀτελειῶν, αἵτινες ἐφαίνοντο τότε ὑπάρχειν εἰς τὸν θεσμόν τοῦ γάμου, διότι αἱ τῶν αὐτῶν γυναῖκες εἶχον μελῖχνα μόρφωσιν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν.

Εἰς τὸν κοινωνικὸν τούτον νεωτερισμὸν τὸ σύνθημα ἔδωκεν ἡ Μίλητος, ἐνθα ὁ πλοῦτος εἶχεν εἰσαγάγῃ τὴν τροφήν καὶ τὴν πολυτέλειαν, μετ' αὐτῶν δὲ—ὡς συνήθως—καὶ τὴν χαλάρωσιν τῶν ἠθῶν. Ἐν τοῖς Παρισίοις ἐκείνοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἡ γυνὴ ἀνετράφητο καὶ ἐξεπαιδεύετο, μόνον ὅπως θέλη, προσελκύνουσα θαυμαστάς, οὐχὶ δὲ ὡς ἐν Ἀθήναις, ἵνα φυλάττῃ τὸν οἶκον ὅσον ὡς δούλη τοῦ συζύγου. Ἀλλὰ δὲν ἔλειπον καὶ τότε αἱ ἐξαιρέσεις, καθ' ἃς αὐτὴ ἦτο τύραννος τοῦ συζύγου, ἐὰν κρίνωμεν ἀπὸ τὰ ὄθλα τῆς Σανθίπης, ἧτις, κατὰ τὸν Ἀθηναίων, ἐν ταῖς στιγμαῖς τῆς ὀργῆς τῆς—αἵτινες ἐὰν ἦσαν σπάνιαι—καὶ νιπτῆρας ἔχυνε κατὰ τῆς σοφῆς κεφαλῆς τοῦ δυσμοίρου Σωκράτους (*).

Ἐἶχεν ἤδη καταστῆ διάσημος ἡ ἐκ Μιλήτου μετέξουσα Θαρρηλία, δεκατέσσαρας τὸν ἀριθμὸν διοικητῶν πόλεων σαγηνεύσασα, πρὶν ἢ γέννηται σύζυγος, ἐξ ἀριστερᾶς, οὕτως εἰπεῖν, χειρὸς καὶ τοῦ Ἀντιόχου βασιλέως τῶν Θεσσαλῶν, ὃν ἐπὶ τινὰ χρόνον, μετὰ τὸν θάνατόν του, διεδέχθη καὶ εἰς τὸν θρόνον. Ἐν ἔτει δὲ 455 π. Χ. ἐνεφανίσθη εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν νεᾶνις εἰκοσαέτις, Μιλησία ἐπίσης. Αὐτὴ, μιμηθεῖσα ἐκεῖνην ἐν πολλοῖς, ἐπέπρωτο σπευδαίως νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τῶν Ἀθηναίων, διότι πρώτη ἔλυσε τὰ δεσμὰ τοῦ ἀνδρικοῦ ζυγοῦ.

Ἐκ Μιλήτου, ἧτις ἐγέννησε καὶ οὐκ ὀλίγους φιλοσόφους—ὡς τὸν Θάλητα τὸν Ἀναξίμανδρον καὶ τὸν Ἀναξίμενην—μεγάλῃ τότε ἐγένετο ἐξαγωγή δι' Ἀθήνας καὶ διὰ Κόρινθον γυναικῶν, πνευματικῶς ἀνεπτυγμένων, αἵτινες διὰ τῶν θελήτρων καὶ τῶν χαρίτων, ἰδίως ὅμως αἰὰ τῆς μορφώσεώς των ἠγωνίζοντο νὰ κατακτήσωσι τοὺς διὰ τῆς ἰσχύος αὐτῶν κρατούοντας ἐν κτηνώδει ὑποδουλώσει τὰς συζύγους των.

Ἄγνωστον ἂν ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀξίόχου ἦτο ὡραία, μὴ ὑπαρχούσης περὶ τούτου ἱστορικῆς τινὸς μαρτυρίας· ὑποτίθεται θελτικῆ τούτους τρόπους καὶ ἐκ τοῦ βίου τῆς ἀποδεικνύεται εὐφυῆς καὶ φιλόδοξος. Βεβαιωμένον ὅμως εἶναι ὑπὸ ἀξιοπιστῶν μαρτύρων, ὅτι ἡ Ἀσπασία—διότι βεβαίως περὶ αὐτῆς πρόκειται—εἶχε μεγάλην φυσικὴν εὐγλωττίαν, ἣν καὶ ἐκαλλιέργησεν ἐν τῇ ἐκμαθήσει τῆς ρητορικῆς καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς φιλοσοφίας.

(*) Ἀθηναίου ε' § 61.

Ὁ Ξενοφῶν ἐν τῷ «Οἰκονομικῷ» του κτίζειν εἰς τὸ στόμα τοῦ Σωκράτους, διαλεγμένου μετὰ τοῦ Κριτοβούλου περὶ τοῦ συζυγικοῦ βίου ὑπὸ φιλοσοφικὴν ἐποψίν τ' ἀκόλουθα: «Συστήσω δέ σοι ἐγὼ τὴν Ἀσπασίαν, ἢ ἐπιστημονέστερον ἐμοῦ σοι ταῦτα πάντα ἐπιδείξει . . . » (*).

Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Πλάτων ἐν τῷ Μενεξένῳ, δευτεροτόκῳ υἱῷ τοῦ Σωκράτους ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του Μυρτούς (**), διαλεγόμενος μετὰ τοῦ πατρὸς του, παριστᾷ ἡμῖν οὐδὲν πλέον οὐδ' ἔλαττον ἢ αὐτὸν τὸν δαιμόνιον Σωκράτη ὡς μαθητὴν τῆς γήσης εἰς τὸ μάθημα τῆς ρητορικῆς, λέγοντα πρὸς τὸν υἱὸν του: « . . . ἤπερ καὶ ἄλλους πολλούς καὶ ἀγαθοὺς πεποιήμε ρήτορας, ἕνα δὲ καὶ διαφέροντα τῶν Ἑλλήνων, Περικλέα τὸν Σαρπηππου . . . »

ἰὸ πάντων δὲ παραδοξότερον, ὅτι κατὰ τὰ ἐν τῷ Μενεξένῳ—ἐν ἡμῶν τινὲς θεωροῦσι παιδίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ οὐ τινος ἄλλου ἀμφισβητοῦσι τὴν γνησιότητα—ἡ Μιλησία ἐπεξεργάζετο τὰς μυθραλιοβόλους ἐκμηγερίας τοῦ νεφελιγερέτου Ἀθηναίου (***) . Καὶ αὐτὸς ἴσως ὁ μισογύνης Εὐριπίδης ὑπῆρξε θαυμαστής τῆς, αὐτὴν ὑπαινισσάμενος εἰς τινὰς στίχους τῆς «Μηδείας» του (****).

Ὁ δὲ Πρόδικος, συγγραφεὺς κατὰ τρεῖς αἰῶνας μεταγενέστερος τῆς Ἀσπασίας, παριστᾷ αὐτὴν καὶ ποιήτριαν, ἀναφέρον καὶ τινὰς στίχους, ὡς ὑπ' αὐτῆς ποιηθέντας (*****), ἄλλ' οὐδεὶς ἐκ τῶν συγχρόνων συγγραφέων βεβαίως τούτο, οἱ δὲ νεώτεροι κριτικὴ καὶ τὸ ἀμφισβητοῦσιν.

Ἡ ἐπαγωγὸς γυνὴ δὲν εἰδίδεε φαίνεται τὸν ἐπιφανέστατον μαθητὴν, πρεσβύτερον αὐτῆς κατὰ δύο δεκαετηρίδας, μόνον πῶς νὰ κεραυνοβολῇ ἐκ τῆς Πνυκὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις τοῦ μαθητευομένου ἦτο τοιαύτη ἕνεκα τοῦ ἀνοσιτοῦ συζυγικοῦ βίου, ὥστε λίαν εὐκόλως ἀνέλαθεν αὐτὴ νὰ διδάξῃ αὐτὸν καὶ τὴν τέχνην τοῦ ἔρωτος. Οὕτε ὁ νόσος ἔβητε ἢ καρδίᾳ τοῦ Περικλέους ἠδύναντο νὰ εὐρωσιν εὐχαρίστησιν εἰς τὰς συμπολιτίδας του, αἵτινες ὁσάκις δὲν ἠσχολοῦντο εἰς τὴν οἰκοκυροσύνην των, κατέτριβαν τὸν χρόνον αὐτῶν εἰς τὸν σωματικὸν καλλωπισμὸν. Ἡ ἐρωτοδιδάσκαλος—ὡς τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Ἀθηναῖος (*****)—ἐθράμβευσε, κατακτῆσασα τὴν καρδίαν τοῦ μαθητοῦ, ὅστις ἐθαμβώθη ὑπὸ τῶν διανοητικῶν προτερημάτων τῆς νεήλυδος. Ἐκ-

(*) Ξενοφῶντος, Οἰκονομικὸς γ'. — (**) Ἀριστοτέλους, Διέλογος Νο. Β4 εἰς εἶδος Β' ἐκδ. 1870. σ. 1490. — (***) Πλάτωνος, Μενέξενος γ'. — (****) Εὐριπίδου «Μηδεία», στ. 1071—9. — (*****) Ἀθηναίου ε' § 81. — (*****') Ἀθηναίου ε' § 81.

τοτε ἡ Ἀσπασία, φαῖδρύνουσα τὸ πολυμέριμον πνεῦμά του, συμμετέσχε μέχρι τοῦ θανάτου του πάσης χαρᾶς καὶ πάσης λύπης αὐτοῦ.

Ὁ Πλούταρχος, θέλων νὰ ποδείξῃ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, ὑφ' οὗ ἐφλέγετο ὁ Περικλῆς, διετήρησε μέχρις ἡμῶν καὶ τὴν φήμην, ὅτι καθ' ἡμέραν, ὁσάκις ἐξήρχετο εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ ὁσάκις ἐπανήρχετο εἰς τὸν οἶκον, ἠσπάζετο τὴν Ἀσπασίαν (*).

Ἄλλ' ἡ Μιλησία ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν μεγάλας προσήνεγκεν αὐτῷ ὑπηρεσίας—βεβαίως οὐχὶ τόσον ὡς διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς—τούτο οἱ πολλοὶ ὀρθῶς ἀμφισβητοῦσιν—ἦσαν διότι ἐχρησίμωσεν ὡς ἀφορμὴ συνδέσμου ὄλων τῶν διασῆμων ἀνδρῶν τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Ἀναμφισβήτητον εἶναι, ὅτι ὁ οἶκος αὐτῆς ἐγένετο τὸ ἐντευκτήριον αὐτῶν ἐν Ἀθῆναις πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν βίου. Ὡς ἐν λέσχῃ συνηθύνοντο ἐν αὐτῷ πάντες οἱ ἐν τοῖς γράμμασιν ἢ ἐν ταῖς τέχναις ἔξοχοι Ἀθηναῖοι. Ὡσεὶ ἐν συλλόγῳ τῶν φιλοτέχνων, ἐκεῖ συνεζήτουντο τὰ σχέδια τοῦ ἐξωραϊσμοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Εἰς τὴν πολιτικὴν αἵθουσαν αὐτῆς κατὰ πρῶτον ἐκαμίζοντο αἱ νεώτεροι ἐσωτερικαὶ καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ εἰδήσεις. Ἐκεῖ δὲ καὶ ἐγγίνοντο ἡμιεπισήμως τρόποι τινὰ γνωστὰ τὰ νέα τῆς ἡμέρας. Ἐκεῖ συνήρχοντο οἱ ἐπίλεκτοι τοῦ κόμματος τοῦ Περικλέους, ἐλευθέρως συζητοῦντες τὰ πολιτικὰ καὶ πολλὰκις τὰ κοινωνικὰ ζητήματα. Ὁ οἶκος αὐτῆς ταχέως μετεμορφώθη εἰς Ὀλυμπιον. Ὁ Ἀναξάγορας, ὁ Ζήνων, ὁ Πρωταγόρας καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ τότε νεαρὸς Σωκράτης ἤντλουν σφίαν ἐκ τῶν διδασμάτων τῆς. Ὁ Ἡρόδοτος εἰς τὰς αἰθεσίας αὐτῆς συνέλεγε τὴν ἱστορικὴν ὕλην πρὸς συγγραφὴν τῶν περσιῶν πολέμων. Ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐκ τῶν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Ἀσπασίας διαλέξεων ἐνεπνεύοντο πρὸς παρασκευὴν τῶν ἀριστουργημάτων των. Ἐκεῖ προσήρχοντο πρὸς ἀναψυχὴν καὶ διδασκαλίαν, ἀνταλλάσσοντες τὰς ἰδέας των, ὁ συμπολίτης αὐτῆς Ἰππόδαμος, οἱ μουσικοδιδάσκαλοι Δάμων καὶ Πυθοκλείδης, οἱ ζωγράφοι Πολύγνωτος, Μίκων καὶ Πάναινος, ἀρχιτέκτονες οἱ οἱ Ἰκτίνος, ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Μνησικλῆς, οἱ γλύπται Ἀλκαμένης, Ἀγοράκριτος. Ἐκεῖ ὁ πάντων τῶν καλλιτεχνῶν ἐπιφανέστατος Φειδίας. Τὸ κέντρον ἐκεῖνο ἦτο τὸ πολιτικὸν ἐντευκτήριον τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων—ὁ Ὀλυμπος τῶν ἐπιγεῖων Θεῶν—εἰς ὃν δεῖλαι, δεῖλαι ἤρξαντο καὶ αἱ Ἀθηναῖαι, ἐκμανθάνουσαι τὰ πρῶτα βήματα τῆς χειραφετήσεως.

Ἐν τῷ πανθῷ ἐκεῖνῳ εἶς μόνον προῖστατο πάντων: ὁ ὑπὸ φλῶν καὶ ἀντιπάλων ἐπονομασθεὶς «Ὀλύμπιος», εἶτε διὰ τὸ ὕψος τοῦ πνεύματός του· εἶτε ἕνεκα τῶν οὐρανίων μνημείων, δι' ἃν ἐκαλλώπισε τὴν Ἀκρόπολιν· εἶτε ἕνεκα τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν θριάμβων του (**), πιθανώτερον δ' ἕνεκα πάντων τούτων ὅμοι.

Ἡ προσωνυμία αὕτη πολλὴν ἐχορήγησε τοῖς κομμικοῖς ποιηταῖς ὕλην.

(*) Πλούταρχου, Περικλῆς § 24. — (**') Πλούταρχου, Περικλῆς § 8.

Ὁ Κρατίνος, διακωμωδῶν αὐτήν, ὠνόμασε τὸν Περικλῆ «κεφαλιγγερέτην» (*), ἄλλοι δὲ τὸν ὠνόμασαν «Δία τῶν Ἀθηνῶν».

Διεκρίνετο ὁμῶς ὁ μέγας ἀνὴρ καὶ δι' ἄλλων προσωνομιῶν, ἐκδηλωσῶν τὸ ἐπιφανές αὐτοῦ, ὧν αἱ πλείους οὐδενὶ ἄλλῳ ἀπεδόθησαν. Ὁ Ξενοφῶν πρὸς διάκρισιν ἀπὸ πάντα ἄλλον ὀμώνυμον ὀνομάζει αὐτὸν Περικλέα «τὸν πάνυ» ἢ τοὺς τὸν γνωστότατον, τὸν περίφημον (**). Ὁ Πλάτων τὸν ἀποκαλεῖ «φιλόσοφον»· ὁ Λουκιανὸς «Ὀλύμπιον θαυμασιώτατον»· ὁ Ἡμερογένης τὸν ἐχαρακτήριζε «περιφανῶς δεινότατον»· ὁ Ἰσοκράτης τὸν ἐθεώρει «δημιαγωγὸν καὶ ῥήτορα ἄριστον»· ὁ Ἀριστοτέλης τῷ ἔδωκε καὶ αὐτὴν τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ δικαίου Ἀριστείδου.

Τῆς δὲ Ἀσπασίας τοῦ Ὀλυμπίου ἐπικρατεστέρα ἐπωνυμία εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν σατυρικῶν δοθεῖσα, ἡ τῆς «Ἡρας», καίτοι προσωνομάζετο ἐνίοτε **Ἀπιάνειρα** καὶ ἄλλοτε **Ὀμφάλη**, ὡς κρατοῦσα ὑπὸ τὰ νεύματά της τὸν Ἡρακλῆ αὐτῆς, περιβεβλημένην γυναικείαν ἐσθήτα.

Τὸ σκάνδαλον στενῶν ἐρωτικῶν σχέσεων ἐπιφανοῦς ἐγγάμου πολίτου—ἀποκαλύπτως ἐκδηλουμένων ἐν κοινωνίᾳ, εἰς ἣν, πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς Μιλησίας, αὐστηραὶ ἐκράτουσιν περὶ αἰκαγενείας ἀρχαί—φυσικὸν ἦτο καὶ ἐξεγείρη τὴν δημοσίαν συνείδησιν, δεξιῶς ἐκμεταλλευθεῖσαν ὑπὸ τῶν πολιτικῶν τοῦ ἀντιπάλου. Συναινέσει κοινῇ, μετὰ ἐνδεκαετῆ συμβίωσιν, ὁ Περικλῆς διεζεύχθη τὴν σύζυγόν του, ἣν διὰ συνεννοήσεως καὶ τῶν συγγενῶν της συνέλαυε (***) μετ' ἄλλου ἀνδρός, οὗτινος ὁμῶς τὸ ὄνομα εἶναι ἄγνωστον ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ μεθ' οὗ αὕτη, τὸ τριακοστὸν τρίτον τῆς ἡλικίας της ἔτος ἄγουσα, εὐχαρίστως ἤλθεν εἰς τρίτον γάμον.

Ὁ Περικλῆς εἶχεν ἤδη ἀποκτήσῃ μετὰ τῆς Ἀσπασίας υἱόν, τὸν ὀμώνυμόν του Περικλῆ. Μετὰ τὴν λύσιν τοῦ νομίμου γάμου του κατὰ τινὰς μὲν συνεζεύχθη ἐν δευτέρῳ γάμῳ τῇ «Ἀσπασίᾳ» κατ' ἄλλους· ἐξ συνεβίωσας μετ' αὐτῆς ἐν σχέσει παλλακείας, καθόσον κατὰ ρητὰς τοῦ ἀττικοῦ δικαίου διατάξεις ἐπὶ ποιναῖς αὐστηραῖς ἀπηγορεύετο ὁ γάμος μετ' ἀλλοδαπῆς· ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ γάμος πολίτου πρὸς ξένην δὲν ἀνεγνωρίζετο ἔγκυρος, νόθα δ' ἐλογίζοντο τὰ ἐξ αὐτοῦ τέκνα (****).

Τὸ σκάνδαλον ἐμετριάθη μὲν κατὰ τὸν βαθμὸν, δὲν ἐξέλιπεν ὁμῶς, ἐχρησίμευσέ δὲ πάντοτε—καὶ δικαίως—ὡς πηγὴ ἀνεξάντλητος σκωμμάτων καὶ ἐπιθέσεων.

Ἀλλὰ τὰ μεγάλα ἔργα αὐτοῦ, πολιτικὰ καὶ καλλιτεχνικά, καὶ ὁ κατὰ τὰ λοιπὰ ἄμειπτος βίος του ἐκάλυπτον ἐν μέρει τὴν ὀμολογουμένως σπουδαίαν παρεκτροπὴν του. Ἡ φιλοπατρία του, ἡ γενναϊότης του, ἡ ἀφιλοκέρδειά του, ἡ διπλωματικὴ ἱκανότης του, ἡ πολιτικὴ δεξιότης του, ἡ σύν-

(*) Αὐτόθι § 3. — (**) Ξενοφῶντος, Ἀπομνημονεύματα III. B' 1. — (***) Δημοσθένους, Κατὰ Ἀφρόδου α' § 5. — (****) Ἰπὲρ Φορμίωνος § 8 (ὅτι ὁ πρῶτος ἀσέγγος εἶχε τοιοῦτο δικαίωμα). — (****) Δημοσθένους κατὰ Νεαίρας § 16. — Ἀριστοφάνους, Ὀρνίθεις στ 1052. — Ἀριστοτέλους, Πολιτ. γ' § 3, 5. — Ἀθηναίου γ' § 38. — Τίτου Λιβίου § 38. — Γάϊου α' § 67. — Οὐλιανῶν α' § 4—9. — Παύλου ε' § 9.

εἰς του, ἡ ἀνεξίκακία του, ἡ ἀπαράμιλλος ρητορικὴ του δεινότης—πείθουσα τὸν ἀθηναϊκὸν λαὸν εἰς ἐκτέλεσιν μεγαλοεργημάτων—πάντα ταῦτα ἐσκιάζοντο μόνον ὑπὸ τῶν οὐχὶ θεμιτῶν σχέσεων μετὰ τῆς ἐξοχωτάτης μὲν γυναικὸς τοῦ αἰῶνος του, ἀλλ' ἣτις εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ εἶναι ἀλλοδαπὴ καὶ νὰ μὴ ἰσχύῃ συνθήκη ἐπιγαμίας μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Μιλητίου.

Καὶ ἐνόσω μὲν ἡ ἐπιτυχία ἔστρεφε τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου, αἱ κατ' αὐτοῦ μεμφοὶ περιωρίζοντο εἰς ψιθυρισμοὺς ἢ καὶ εἰς σκώμματα τῶν ποιητῶν, ἀναφερόμενα μᾶλλον εἰς σωματικὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ. Οὕτω π. χ. ἐκάλουν αὐτὸν «σχινοκέφαλον» (κρομμυδοκέφαλον) ἢ «μακροκέρηνον» (μακροκέφαλον) ἢ «καρήβαροῦντα» (βαρεῖαν ἔχοντα τὴν κεφαλὴν)· ἄλλοτε, ὅτι ἐκ κεφαλῆς ἀένδεκακλίνου» (ἦτοι ἐξ εὐρυχωροῦ αἰθεύσης) μέγαν ἐξέπεμπε θέρυδον (*). Ὅτε ὁμῶς τὰ πολιτικὰ πράγματα δυσάρεστον ὀπωσθήποτε ἔλαθον τρεπὴν, οὐχὶ βεβαίως ἐξ ὑπατιότητος τοῦ Περικλέους, οἱ ἀριστοκρατικαὶ συνεσπειρώθησαν περὶ τὸν Θεουκυδίδην Μελισίου, οὐχὶ βεβαίως τὸν ἱστορικόν, ἀλλὰ τὸν ῥήτορα ἐκ τοῦ δήμου τῆς Ἀλαπτεῆς, στενὸν τοῦ Κίμωνος συγγενῆ, ὅστις εὐδειμίαν ἄλλην κατηγορίαν ἠδυνήθη νὰ πευθῆναι κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του ἢ ὅτι τὰ συμμαχικά χρεῖματα διεσκορπίζεν οὕτως, καταχρυσῶν καὶ καλλωπίζων τὴν πόλιν, ὡς γυναικὰ φιλάσεσκον, κοσμευμένην διὰ πολυτελῶν λίθων, δι' ἀγυλμάτων καὶ διὰ ναῶν χιλισταλαντῶν (**). Ἀλλ' ὁ Περικλῆς, ἀποδείξας ὅτι, ἀφοῦ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων συντηρεῖται στόλος ἐπαρκὴς πρὸς ἐξασφάλισιν πάσης ξενικῆς ἐπιδρομῆς καὶ καταστολῆν οἰκισθῆποτε ἀπεστασίας, ἐπαίνων καὶ οὐχὶ κατηγοριῶν ἦτο ἄξιος, διότι τὴν πόλιν, ἥτις ἦτο τὸ κέντρον τοῦ συμμαχικοῦ συνδέσμου, ἐξωρτάσεν ἐκ χρημάτων τοῦ κοινῆς ταμεῖου.

Ἐν τῇ μονομαχίᾳ τῶν ἡγετῶν τῶν δύο κομμάτων οἱ κεραυνοὶ τοῦ Ὀλυμπίου ἐνέκρωσαν πολιτικῶς τὸν ἀντίπαλόν του, ὅστις καὶ ἐξωστραχίσθη (***). Δίκαιον εἶχεν ὁ ἐξωστραχισθεὶς, λέγων περὶ τῆς ρητορικῆς δυνάμεως τοῦ ἀντιπάλου του, ὅτι: «Ὅταν ἐγὼ τὸν ρίψω κατὰ γῆς παλαίων, ἐκεῖνος, ἀντιλέγων, ὅτι δὲν ἔπεσε, νικᾷ καὶ μεταπειθεῖ τοὺς θεατὰς».

Ἀπομακρυνθέντος καὶ τοῦ Θεουκυδίδου, οἱ φιλελεύθεροι ἀκωλύτως προέβησαν εἰς τὴν ἀκεραλίαν τοῦ προγράμματός των ἐκτέλεσιν. Μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ κατὰ θάλασσαν κράτους τῶν Ἀθηναίων καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἀμυντικῶν κατὰ ξηρὰν ὀχυρωμάτων, ὁ ἡγέτης τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν ὅλων ἐκείνων τῶν δημοσίων ἔργων, ἅτινα ἀπεθέωσαν μὲν αὐτὸν, ἀπεκρυστάλλωσαν δὲ τὴν τε δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν αὐτὸς εἶδε τὸ φῶς.

Ἰπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Φειδίου καὶ τῆ συνεργασίᾳ τοῦ Ἰκτίνου, τοῦ Καλλιμάχου, τοῦ Κοραΐθου, τοῦ Μνησιχλέους καὶ τοῦ Πολυγνώτου εἰργάσθησαν ἀμύπητοι τέκτονες, πλάσται, χαλκεῖς, λιθευργοί, βαφείς,

(*) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 3. — (**) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 12. — (***) Αὐτόθι § 14.

μαλακτῆρες χρυσοῦ, ζωγράφοι ἐλέφαντος, ποικιλταί, τορευταί καὶ ἄλλοι ἄλλων ἐπικούρων (*). Τότε ἀνηγέρθησαν τὸ Ἔδεϊον, ὁ Παρθενών, τὰ Προπύλαια, τὸ Ἐρέχθειον, ἡ Πινακοθήκη, ἐν Ἐλευσίνῃ δὲ τὸ τελε-

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ
(Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους)

στήριον καὶ ἀναρτήματα ἄλλα καλλιτεχνήματα ἐν τε τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἀττικῇ, ἅπαντα μνημεῖα περιτρανώ; μαρτυροῦντα καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐτι τῆς ἐρειπίσεώς των τὴν μεγαλοφυίαν τῶν δημιουργησάντων αὐτά. Κυρίως δὲ θαυμάζονται, διότι ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἐτετέλεστοσαν ἔργα μακρόβια καὶ διότι ἕκαστον αὐτῶν κατὰ μὲν τὸ κάλλος του, ἦτο εὐθύς ἀρχαῖον, κατὰ δὲ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ, διατηρήθη πρόσφατον καὶ καινογενές (**). Οὕτως ἐπιπνέει εἰς αὐτὰ νεότης, ἀνεπαφν διατηροῦσα πάντοτε τὴν ὄψιν αὐτῶν, ὡς ἂν εἶχον τὰ ἔργα πνεῦμα ἀειθαλές καὶ ψυχὴν μὴ γηράσκουσαν.

Ἐν διαστήματι ἑκαετίας—ἀπὸ τοῦ ἔτους 442—432 π. Χ.—τρισεχίλια ἔδαπανήθησαν τάλαντα.

Καὶ ὅμως ἔμεινεν ἀποθεματικὸν κεφάλαιον ἑκαεσχίλιων τάλαντων. Ὁφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τὰ ἐκ τῶν δημοσίων προσόδων περισσεύματα, δὲν ἦσαν εἰς τὰς ἡμετέρας χρόνους. Διότι καὶ μετὰ τηλικούτης κολοσιαίας ἐπαύσεως, τὸ κράτος τῶν Ἀθη-

(*) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 12. — (**) Διόδοτος § 18.

ναίων δὲν ἐπτώχευσε· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἠδυνήθη νάνυξῃ εἰς τε τὰς μισθοδοσίας τῶν δικαζόντων, τῶν βουλευομένων καὶ τῶν ἐκκλησιαζομένων, ἐτι δὲ πρὸς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν παροχὴν τῶν θεωρικῶν, δι' ὧν ὁ Περικλῆς, ἐξουδετερόνων τὴν ὀρμὴν τῆς εἰς τὰ κατὰ ἀντιπραττοῦσης ἀντιπολιτεύσεως, διεσκεδάζε τὸν λαὸν δι' εὐγενῶν ἡδονῶν.

Περὶ ὕψηλά καὶ μεγάλα πάντοτε ἀσχολούμενος ὁ Περικλῆς καὶ θέλων νὰ καταστήσῃ καρποφόρον πρὸς γενικωτέρους σκοποὺς τὸν συμμαχικὸν σύνδεσμον, πρῶτος διενοήθη νὰ παγίσῃ καὶ ὀργανώσῃ τὴν ἐθνικὴν ἐνδύση. Πρὸς τοῦτο ἔγραψε ψήφισμα, δι' οὗ ἀπεφασίσθη ἡ ἐν Ἀθήναις πρόσκλησις ἀντιπροσώπων τῶν ἀπανταχοῦ—ἐν τε τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀσίᾳ—ἐλληνικῶν πολιτειῶν πρὸς σύγκλησιν **πανελληνίου ἐθνικοῦ συνεδρίου** (*). Ἀτυχῶς δὲν ἐπετεύχθη τὸ μεγαλοφυῆς σχέδιόν του ἕνεκα τῆς ἀντιτάξεως τῶν Λακεδαιμονίων, ἐκ τοπικισμοῦ πάντοτε ἀντενεργούντων εἰς τὰς μεγαλόφρονας τῶν Ἀθηναίων ἀποφάσεις.

Οὐχ ἦσαν καὶ ἐν μέσῃς Ἀθήναις ὑπῆρχε τότε τὸ καὶ βραδύτερον ἀναπτυχθὲν κόμμα τῶν λακωνιζόντων (**), ἐνισχυόμενον καὶ ὑπὸ τῶν διγαρχικῶν, ὡς μετὰ τινος δεκαετηρίδας ἀνεφύη τὸ τῶν μακεδονιζόντων. Οἱ φιλολάκωνες δὲν ἔπαυσαν ραδιουργοῦντες καὶ παρορμώντες τοὺς συμμάχους Εὐβοεῖς, Δελφίνητας, Ναξίους καὶ ἄλλους εἰς ἀπεστασίας, δι' ἧμεις κατέστειλε πάντοτε ἀποτελεσματικῶς ἡ σπιθαμὴ τοῦ Ἀθηναίου Διὸς χεῖρ. Πολλὰς δὲ ἄλλας πρόελαθεν οὗτος διὰ τοῦ εὐφυεῦς συστήματος τῶν κληρουχιῶν (***) .

Ἀπασῶν τῶν τοιούτων ἐπαναστάσεων σπουδαιότερα ἦτο ἡ τῶν Σαμίων, ἀναφεῖσα (τῷ 444 π. Χ.) ἕνεκα ἔριδος αὐτῶν κατὰ τῶν Μιλησίων χάριν τῆς Περικλῆς. Διότι οἱ Σάμιοι, κληθέντες ὑπὸ τῆς μητροπόλεως, ἠρνήθησαν νὰ ὑπεβάλλωσι, κατὰ τὰ νενομισμένα, τὴν διαφορὰν τῶν ἐνώπιον τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχῶν. Ἀλλὰ, μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν ὑπὸ τὴν αὐτοπροσώπων τοῦ νεφεληγερέτου ναυαρχίαν, οἱ στασιασταὶ ὑπετάγησαν (****). Ἡ πάλῃ ὑπῆρξε τοσοῦτο πεισματώδης, ὥστε τοὺς ἀιγμαλώτους οἱ μὲν Σάμιοι ἐσφράγιζον εἰς τὸ μέτωπον διὰ γλαυκῆς, οἱ δ' Ἀθηναῖοι τοὺς Σαμίους διὰ σαμίνης, ἧτις ἦτο εἶδος πλοίου σαμιακοῦ (*****). Ἡ ἦτα τῶν Σαμίων ὑπῆρξεν ἐπονείδιστος καὶ ἄγαν ὀλεθρία. Οἱ ἠττηθέντες, ὑποκρινόμενοι ὑπὸ τῶν ζηλοτυπούντων τὴν ἀθηναϊκὴν δόξαν ἐπίστευσαν, ὅτι διὰ ψευδῶν διαδόσεων ἤθελον σμικρύνῃ τὴν ἀξίαν τῶν νικητῶν. Δὲν ἐδίστασαν νὰ διαφημίσωσι, ὅτι ὁ ἀθηναϊκοσομιακὸς ἀγὼν δὲν ἐγένετο χάριν τῶν γενικῶν τῆς πολιτείας συμπερόντων, ἀλλ' ἕνεκα προστασίας, ἣν ἡ Ἀσπασία ἠθέλησε νὰ χορηγήσῃ εἰς τοὺς συμπατριώτας αὐτῆς Μιλησεύς. Ὡς Ὀμοφύλη, δέσμιον ἔχουσα τὸν Ἑρακλῆ τῶν Ἀθηναίων, ἔλεγον, ὅτι παρέσυρε τὸν στόλον αὐτῶν εἰς χρηματοφόρον ἐμφύλιον πόλεμον.

(*) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 17. — (**) Θουκυδίδου, ε' § 43. — (***) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 11. — (****) Θουκυδίδου ε' § 115-117. — (*****) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 20.

Τὸ μῖσος καὶ ὁ φθόνος ἄθνησαν τοὺς σπερμολόγους εἰς τοσαύτην ὑπερβολήν, ὥστε οὗτοι διέσπειραν καὶ τὴν φήμην, ὅτι αὐτοπροσώπως παρηκολούθησε τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον ἡ Μιλησία μετὰ θιάσου ἀξιεράστων φίλων της—ἐλαφρῶν, ἐννοεῖται, ἠθῶν—χάριν διασκεδάσεως τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος της! Τὰς πλείστας τῶν φληναφιῶν τούτων, χαλκουργειῶν ὑπὸ τῶν δυσπρεστημένων κυρίως κατὰ τοῦ μὴ κολακεύοντος τὸν λαόν, ἤξιωσαν δι' ἀναγραφῆς ἐν τοῖς ἔργοις των οἱ μεταγενέστεροι Σάμιοι Δούρις καὶ Ἀλεξίς. Ἄλλ' οὐδεὶς συγγραφεὺς, σεβόμενος ἑαυτὸν, ὑπεστήριξε ποτε σκουδαίως τὰ τριαῦτα. Οὐδαμῶς δὲ ὁ Θουκυδίδης (*) καὶ ὁ Διόδωρος. Τὸν ἀντίστοιχόν καὶ οἱ μεταγενέστεροι, μάλιστα οἱ νεώτεροι κριτικοί, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι λόγοι πολιτικοὶ ὑψίστων τῆς πολιτείας συμφερόντων, καὶ ἰδίως οἱ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ συμμαχικῷ συνδέσμῳ, ἐπέβαλον τὴν διὰ τῶν ἔπλων προστασίαν ὑπὲρ τῶν Μιλησίων, μετ' ὧν ὑπάρχον καὶ ἀρχαῖοι δεσμοί, καθόσον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ εἰς δύο ἄλλας προγενεστέρας ἐποχὰς εἶχον παράσχη ὑπὲρ αὐτῶν τὴν βοήθειάν των.

Οὐδέλλως ἀπίθανον ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀσπασίας, συζητούμενου τοῦ σαμιακοῦ ζητήματος ὑπὸ τῶν ἐγκρίτων τοῦ περικλείου κόμματος ἡγετῶν, νὰ ἐξέφρασε καὶ αὐτὴ γνώμην συμπαθῆ ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν της. Οὐδὲν τούτου φυσικώτερον, λογικώτερον καὶ δικαιοῦτερον. Ἄλλ' ἐὰν ἡ γνώμη καὶ τὸ καθήκον αὐτῆς, ἐταυτίζοντο μετὰ τῶν ἀθηναϊκῶν συμφερόντων, ὁ Περικλῆς δὲν ἔπρεπε νὰ παρακαλυθῆ, ὅπως πράξη ὅ,τι ἐπέτασεν ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος μόνον ἵνα προφυλαχθῆ ἐκ συκοφαντιῶν, αἵτινες εὐκόλως ἠδύναντο νὰ πιστευθῶσιν ἐνεκα τῆς συμπτώσεως, ὅτι τὸ προσφιλέστερον αὐτῷ πρόσωπον κατήγετο ἐκ Μιλήτου. Τοιαύτη δειλία καὶ φιλαυτία ἐπὶ ζημίᾳ τῆς πατρίδος δὲν ἦσαν ἀξίαι ἐκείνου. Ἄλλως δ' ἀγῶν ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες καὶ διὰ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, πληρωθείσης ὑπὸ τῶν Σαμίων, ἐκάλυψαν τὰς δαπάνας αὐτῶν· καὶ ἡ ἐπὶ τῶν συμμαχικῶν πόλεων ὑπερσχῆ των ἐστερεώθη. Ταῦτα ἠναγκάσθησαν νὰ ἀγνωρίσωσι πάντες, ταχέως λαμπήσεως τῆς ἀληθείας, ὡς κατεδείχθη καὶ ἐκ τῆς χάρας, ἣν ἐξεδήλωσεν ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς πρὸς τὸν ἀθλητὴν νικηφόρον, ὅτε κατήρχετο ἐκ τοῦ βήματος, ἀπὸ τοῦ ὅπου ἀπήγγειλε τὸν ἐπιτάφιον τῶν ἐν τῷ σαμιακῷ πολέμῳ θανόντων. Τότε πολλὰι γυναῖκες ἠσπάζοντο καὶ ἔστεφον αὐτὸν διὰ στεφάνων καὶ ταινιῶν, μόνη δὲ ἡ Ἑλπινίκη, ζηλοτυποῦσα, ἐψιθύρισε μεμφιμυρίας τινὰς, ἵνα ἐπαινέσῃ τὸν ἀδελφὸν της Κίμωνα· ἀλλ' ὁ νικητὴς, ἡσύχως μειδίασας, τῇ εἶπε τὸ τοῦ Ἀρχιλόχου:

«Γράκι εἶσαι. Μῦρ' ἀλείφου δλιγώτερα» (**).

Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἐν γένει οἱ Ἀττικοί, διεκρίνοντο ἐκ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ πνεύματος, τῆς εὐγενείας καὶ τοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἐρωτός των. Ἄλλ' ἦσαν ἐπιπόλαιοι, ἔσχατοι· εὐκόλως ἐνθουσιαζόμενοι διὰ πᾶν νέον καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας λησμονοῦντες τὴν ἐσπέραν τὸ εἶδωλον

(*) Θουκυδίδου α' § 28—88. 88.— (**) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 28.

τῆς προέας· ψυφίζοντες στεφάνους ὑπὲρ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, εἶτα δὲ καταδικάζοντες αὐτοὺς νὰ πλώσι τὸ κῆνειον! Καλεῖ καὶ ἀγαθαεργοὶ ἐκ φύσεως, ἀπάνθρωποι ἐξ ἰδιοτροπίας. Δυσειδαίμονες εἰς τὸν ὑπατον βαθμόν, εἶδον πίστιν εἰς τοὺς χρησμούς, εἰς τοὺς οἰωνούς, εἰς τὴν ἐμφάνειν ὑπερφυσικῶν ὄντων, γινόμενοι τὸ παλγινιον ἐπιτηδείων ἀγυρτῶν, ζώντων δαπάναις τῆς θρησκευτικῆς εὐπιστίας των. Οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ μεγάλου ἀνδρός, τὰ πάντα ἐκμεταλλεύόμενοι, προσεταιρίζοντο τοιοῦτους ἀγύρτας, οἵτινες συνέπραττον μετὰ δημοκόπων καὶ συκοφαντῶν. Ἐν τῇ πρωτοπείρᾳ πάντων τούτων ἐβάδιζον οἱ κωμικοὶ σατυρογράφοι Κρατίνος, Ἐρμιππος, Τηλεκλείδης καὶ Ἔυπολις.

Ἐγγιζούσης τῆς δεκαετίας, ὅτ' ἔληγεν ὁ χρόνος τοῦ ἐξοστρακισμοῦ τοῦ Θουκυδίδου, ἀρχηγῶν τῶν ἀριστοκρατικῶν, οἱ πολέμιοι τοῦ Περικλέους ἐγένοντο δραστηριώτεροι. Ἐν τῷ νέῳ δὲ συνασπισμῷ τῆς ἡνωμένης ἀντιπολιτεύσεως προσετέθη καὶ ὁ Κλέων, ἰδιοκτήτης βυροσδεψείου καὶ λαϊκὸς ρήτωρ.

Ἐν τῇ ἐπιθέσει, θρασύτερος πάντων ἦτο ὁ Κρατίνος, προσωπικὸς φίλος τοῦ ἐξοστρακισθέντος Θουκυδίδου. Ἴδεν καὶ δεῖγμα τῆς βωμολοχίας του ἰ

«Ὁ Κρόνος ὁ προσδυγενῆς καὶ ἡ στάσις, ἀλλήλοισι μιν γέντες.

τύραννον μέγαν ἔτεκον, ὃν κεφαληγερέτην ἐπικαλοῦσιν οἱ θεοὶ» (*).

Καὶ ἀλλαχοῦ:

«Τὴν Ἥραν Ἀσπασίαν τῷ ἐγέννησε,

«τὴν ἀναίδῃ ἔταραν τὴν ἀναλαχύντονα» (**).

Αἱ κυριώτεραι κατὰ τοῦ Περικλέους κατηγορίαι ἦσαν, ὅτι ἐμερολήπτει δῆθεν ὑπὲρ τῶν φίλων τοῦ Πυριλόμπους, Χαρίνου καὶ Μενίππου· ὅτι μάλιστα ἐνεκα τρυφερωτάτων σχέσεων αὐτοῦ μετὰ τῆς συζύγου τοῦ στρατηγεῦς Μενίππου ἐπετρέπη, παρὰ τὰ νενεμισμένα, νὰ συγκεντρώσῃ αὐτὸς ἐν τῷ προσώπῳ του καὶ ἄλλα 4 § 5 ἀξιώματα· ὅτι ὁ Περικλῆς τῶσδε τὸν ὑπεδουλώθη εἰς τὴν Ἀσπασίαν, ὥστε δὲν ἐδυσκολεύετο χάριν αὐτῆς νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὲρ τῆς αὐτῆς προσέτι, ὅτι παρώρματο ὑπ' αὐτῆς νὰ γείνη διὰ πραξικοπήματος καὶ τύραννος.

Μετὰ τὸν σαμιακὸν πόλεμον ἄσβεστος ὑπῆργεν εἰς τὰ στήθη τῶν φθονερῶν πόθος, ὅπως ἴδωσι τὸν κατ' αὐτοὺς τύραννον, καθήμενον εἰς τὸ ἐδῶλιον τοῦ κατηγορουμένου· ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν οὗτοι νὰ ἀναλάβωσι τὸν ἀγῶνα κατὰ μέτωπον, διότι ὁ Περικλῆς διετήρει ἐτι μεγάλην ἰσχύν. Τότε διανοήθησαν οἱ πολυμήχανοι νὰ βολιδασκοπήσωσι τὰς δυνάμεις των, πλήττοντες τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰ πλάγια διὰ καταγγελιῶν τῶν προσφιλεστέρων αὐτῷ προσώπων. Διὰ τῆς καταδίκης ἐκείνων ἤλιπζον νὰ μαυρώσωσι καὶ τὴν ὑπόληψιν τούτου. Ἦρξαντο ἀπὸ τοῦ Δάμωνος, μουσικοδιδασκάλου καὶ φίλου του, καταγγεληθέντος, ὅτι τὴν λύραν μετεχειρίζετο ὡς πρόσχημα, ὅπως ἐχη τὴν εὐκολίαν κρύφα νὰ διδάσκη μαθήματα ὑπὲρ τῆς τυραννίας, προπαρασκευάζων τὸ ἔδαφος, ἵνα ὁ Περικλῆς γείνη τύραννος (***)· Ὁ γέρον Δάμων ἐπεσεν ὡς πρῶτον ὄμμα, ἐξοστρακισθεὶς, ἱκανὴν δὲ ὕλην δοῦς εἰς τὰ σκῆμμα—

(*) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 3.— (**) Ἀντίθ. § 24.— (***) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 4.

τα τοῦ ποιητοῦ Πλάτωνος. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην ἐστράφησαν κατὰ τοῦ Φειδίου. Εἰς ἐργάτης αὐτοῦ, ὁ Μένων—ὅστις ἐκ τῶν προτέρων ἐξησφάλισε δι' αὐτὸν ἀπαλλαγὴν τῶν φόρων καὶ εὐτινος ἢ προσωπικῆ ἀσφάλεια ἀνετέθη τοῖς στρατηγῶσι—κατήγγειλε τὸν μέγαν Φειδίαν ἐπὶ καταρχῆσι εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς (*).

Ἐνόλως ὁ κατηγορούμενος ἀπέδειξε τὴν ἀλιότητά του. Διότι τὰ ἐκ χρυσοῦ ἐνδύματα τῆς θεᾶς εἶχε κατασκευάσῃ περιαιρητὰ εἴτε ἐξ ἰδίας προνοίας εἴτε τῇ υποδείξει τοῦ φιλοπόπτου Περικλέους (**), προιδόντος ἐνδεχομένην συκοφαντίαν. Ζυγισθέντων τῶν τεμαχίων, ἄνευ βλάβης τοῦ ελεφαντίνου ἀγάλματος, ἔλαμψεν, ὡς ὁ χρυσός, τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ἵνα θαμβώσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μουσαρῶν. Ἄλλ' οἱ πιεζόμενοι ἐκ φθόνου ἕνεκα τῆς μεγάλης δόξης τοῦ ὑπάτου τῶν καλλιτεχνῶν καὶ ἄλλας ἐχάλευσαν κατ' αὐτοῦ βαρυτέρας κατηγορίας, τὸ μὲν ἐπὶ ἱεροσυλίᾳ, ἵδιότι ἐχάραξε δῆθεν τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ Περικλέους ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος τῆς ἀσπίδος τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ δὲ ὅτι αἱ εἰς τὸ σπουδαστήριόν του προσερχόμενοι ὠραῖαι Ἀθηναῖαι ὑπὸ τὴν πρόφασιν, ὅτι χρησιμεύουσιν ὡς πρότυπα τῶν ἔργων του, πρίγματι ὠδηγοῦντο ἐκεῖ, ἵνα συναντῶνται μετὰ τοῦ φίλου του Περικλέους! Τὴν βδελυρὰν ταύτην συκοφαντίαν καὶ ἄλλας μουσαρωτέρας ἐτι, χαλκευθείσας ὑπὸ Στρησιμβρότου τοῦ Θασιίου κατὰ τοῦ Περικλέους, καυτηριάων ὁ Χαιρωνεὺς βιογράφος, χαρακτηρίζει τοὺς σατυρογράφους ὡς ἐξ ἐπαγγέλματος προσφέροντας ἐκάστοτε εὐάρεστον θυσίαν εἰς τὸν φθόνον τοῦ πλήθους (**).

Διαρκούσης τῆς ἀνακρίσεως, ἀπέβλωπεν ἐν τῇ φυλακῇ ὁ μέγας τῆς ἀνθρωπότητος ἀγαματοποιός. Κατὰ τινα μάλιστα κακόβουλον φήμην ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Περικλέους, ὅπως μὴ προσβῇ εἰς ἐνδοχαιοτικὰς βιολογίας! Οἱ διαβολεῖς καὶ αὐτὸν τὸν θάνατόν του ἐξεμεταλλεύθησαν, ἵνα βαθέτερον πληγώσωσι τὴν πανταχόθεν σκληρῶς πλησσομένην καρδίαν τοῦ Περικλέους. Ὑπάρχει ἄμως καὶ διήγησις, καθ' ἣν ὁ Φειδίας, ἀπομακρυνθεὶς τῶν Ἀθηναίων, κατέφυγεν εἰς Ἑλίον, ἐνθα καὶ ἀπέθανε.

Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον, ἦτοι τῷ 433-432 π. Χ., ὁ Διοπίθης(****), εἰς τῶν ἐπιτηδειοτέρων ἐκμεταλλευτῶν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος τῶν Ἀθηναίων, προπαρασκευάζων τὴν κατὰ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τῆς Ἀσπασίας ἐπίθεσιν, συνετέλεσε διὰ τῆς δημαγωγίας του εἰς τὸ ψήφισμα, δι' οὗ ἐθεσπίσθη, ὅτι οἱ περὶ τῶν οὐρανίων φαινομένων διδάσκοντες λόγους, ὡς μὴ πιστεύοντες εἰς τὰ θεῖα, τιμωροῦνται ὡς ἔνοχοι ἐγκλήματος κατὰ τῆς πολιτείας. Ἐὐθὺς μετὰ τοῦτο εἰσάγεται εἰς δίκην ἐπὶ ἀσεβείᾳ αὐτοῦ ὁ διδάσκαλος καὶ φίλτατος τῷ Περικλεῖ Ἀναξαγόρας, ὃν ἠναγκάσθη ὁ μαθητὴς του τοπροσώπως νὰ ὑπερασπισθῇ, ἐπιτυχῶν τὸν μετριασμόν τῆς ποινῆς τοῦ πληρωμῆν μόνον πέντε καλάντων. Μετὰ τὴν ἀπότισιν αὐτῶν ὁ Ἰῶνι ἀπεκαλεῖτο ὁ καταδικασθεὶς φιλόσοφος, ἐφυγαδεύθη, τῇ φροντίδι τοῦ αὐτοῦ καὶ συνηγόρου του, εἰς Λάμψακον.

Ἐγγικεν ἡ στιγμή, ὅπως κατενεχθῇ τὸ καιριώτερον πλῆγμα εἰς τὴν καρ-

[*] Ἀυτόθι § 31.—(**) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 31.—(***) Ἀυτόθι § 13.—(****) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 32.—Ἀριστοφάνους, Ὀρνίς στ. 988.

δίαν τοῦ μεγάλου ἀνδρός. Ἦλθεν ἡ σειρά τῆς Ἀσπασίας του. Ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πόλει τοῦ Κέκροπος ἐμφανίσεως τῆς γυναικὸς ταύτης εἰς δύο διηρέθησαν στρατόπεδα αἱ Ἀθηναῖαι. Εἰς τὸ ἐν κρατερῶς ἡμύνοντο ὑπὲρ τῶν πατρῶν ἡθῶν αἱ τυφλῶς εἰς τὰ ἐπιχώρια ἔθιμα ἐμμένουσαι. Συνειθίζει τις, βλέπετε, νὰ γαπαῖ καὶ τὴν φυλακὴν του. Εἰς τὸ ἀντίθετον στρατόπεδον ἀραιῶς πως ἐστρατολογοῦντο ὅσαι δὲν ἀπέστεργον νὰ ὀδηγῶνται ὑπὸ τῶν συζύγων των εἰς τὸν οἶκον τῆς ἐπαναστησάσης τὸν γυναικόκοσμον, διαλεγομένης περὶ τῶν ὄρων τῆς συζυγικῆς εὐδαιμονίας (*). Μεταξὺ τῶν φιλοπροδῶν ἀτιθῶν βεβαίως εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἐφαίνετο καὶ ἡ σύζυγος τοῦ στρατηγοῦ Μενίππου. Ταῦτα πάντα καὶ αἱ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς πολυθελήγητρου Ἀσπασίας γινόμεναι συζητήσεις ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἄρουμένους κατὰ τοῦ Περικλέους νὰ καταγγείλωσι τὴν περιπαθῶς παρ' αὐτοῦ ἀγαπωμένην διὰ τοῦ ποιητοῦ Ἐριπίπου ἐπὶ ἀσεβείᾳ. Πλὴν τούτου, τινὲς τῶν περὶ αὐτὴν γυναικῶν ἐχρησίμευσαν καὶ ὡς ὑποδείγματα εἰς τοὺς ζωγράφους καὶ εἰς τοὺς ἀγάλματοποιούς. Καὶ τοῦτο ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν κατήγορον, ὅπως ἐπαναλάβῃ καὶ κατ' αὐτῆς ἐπίσης βδελυρὰς κατηγορίας, οἷαι ἦσαν αἱ κατὰ τοῦ Φειδίου.

Ἐν τῇ δεινοτάτῃ ταύτῃ θέσει εὐρεθεὶς ὁ ἡγέτης τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, δὲν ἐφυγάδευσεν, ὡς ἐνόλως ἠδύνατο, τὴν ὑπόδικον ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους, καίτοι οἱ πολέμοι ἐξήγησαν, ὅτι καὶ τοῦτο ἐπραξεν, ἵνα μὴ χωρισθῇ αὐτῆς. Ὡδήγησε τὴν Ἑραν του εἰς τὸ ἐδωλίον τῆς κατηγορουμένης καὶ παρ' αὐτῆ, λαβὼν τὴν θέσιν τοῦ συνηγόρου, ἐχρησιμοποίησε τὴν κεραυνοβόλον εὐγλωττίαν του, ὅπως πατάξῃ τοὺς συκοφάντας καὶ ἀπαλλάξῃ τὴν κατηγορουμένην ἐκ τῆς καταδίκης. Ἐπιθύμει, φαίνεται, ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει νὰ καθάρῃ τὸ μέτωπον τῆς φίλης του ἐκ τοῦ συγγεροῦ στίγματος, ὅπερ ἐπειράθησαν νὰ τῇ προσάψωσιν οἱ ἀμελιτικοὶ ἀντίπαλοί του.

Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας, διότι ἡ καταδίκη ἐκείνης, ἐπὶ τοιοῦτῳ μάλιστα βδελυρῷ ἐγκλήματι, βεβαίως ἤθελεν εἰσθαι καὶ ἡ ἡθικὴ καταδίκη τοῦ ἴδιου. Ἀπαραλλάκτως μετὰ ἑνα περίπου αἰῶνα ὁ μακεδονίζων Δισκλίνης ἐν τῇ κατὰ τοῦ Κτησιφῶντος δίκῃ ἐμμέσως κατεδίωκεν αὐτὸν τὸν Δημοσθένη, αὐτοπροσώπως ἀναγκασθέντα, τῷ 330 π. Χ., νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τοῦ ἀθωωθέντος κατηγορουμένου, διὰ τοῦ «περὶ στεφάνου», κρατίστου πάντων τῶν λόγων του.

Οἱ λόγοι τοῦ Περικλέους, οἱ πελθόντες καὶ συγκινοῦντες καὶ αὐτοὺς τοὺς λίθους, δὲν ἤρκεσαν. Πρὸ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου καὶ ἰσχυρίας πρὸς τοὺς δικαστὰς πολλὰς ἀπηθύβουν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δάκρυα οὐκ ὀλίγα ἔχυσεν—ὡς λέγει ὁ Δισκλίνης—καίτοι δὲν ἐσυνειθίζεν οὔτε νὰ μειδιᾷ οὔτε νὰ κλαίῃ. Πρῶτον ἤδη ἐθεάθη δακρύων ἀναξίως αὐτοῦ καὶ ἐξημετέλισθη ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν Ἀσπασίαν ἀφροσύνης του, μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς φανερώσας τὸ ἄλλως τὸσφ φυσικόν καὶ τὸσφ ἀνθρώπινον τῆς καρδίας πάθος. Τοῦτο σφόδρα ἐσχολιάσθη, διότι πάντοτε ἦτο κύριος τοῦ χαρακτήρος του.

(*) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 24.

Ἡ Ἀσπασία ἠθωώθη οὐχ ἤττον πλήγματα τοιαῦτα ἀλλεπάλληλα σπουδαίως ἐσάλευσαν τὴν ὑψικάρηνον ἑρῶν. Δὲν τὴν κατέρριψαν ἡμῶς. Ὁ εὐορκος στρατιώτης, ἐννοῶν, ὅτι ἡ πατρὶς μεγάλην εἶχεν εἰσέτι ἀνάγκην τῶν ὑπηρεσιῶν του, ἐκουσίως δὲν ἀπεμακρύνθη ἐκ τῶν τάξεων τοῦ καθήκοντος.

Ἡ μεταξὺ τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Κερκυραίων ἔρις ἕνεκα τῆς Ἐπιδάμνου ἢ ὑπὸ τῶν Κορινθίων ὑποκλήσεις ἐπαναστάσεως εἰς Ποτίδαιαν, τῶς σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων ἢ ἀπομάκρυνσις τῶν Μεγαρέων ἐκ τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας καὶ ἢ ἕνεκα ταύτης κήρυξις τῶν Μεγαρέων ἐκτὸς τοῦ νόμου διὰ τοῦ γνωστοῦ μεγαρικοῦ ψηφίσματος (*) ἠνάγκασαν αὐτοὺς τε καὶ τοὺς Κορινθίους νὰ ζητήσωσι τὴν συνδρομὴν τῶν Λακεδαιμονίων.

Διὰ διακοινώσεώς των οἱ Σπαρτιᾶται ἐζήτησαν : α') τὴν ἐξουσίαν τοῦ Περικλέους ἐπὶ τῇ γελοῖᾳ προφάσει, ὅτι ἦτο γόνος ἐξ ἐκείνης τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀλκιμεωνιδῶν, ἧτις ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος εἶχε διαπράξει τὴν ἱεροσυλίαν τοῦ φόνου τῶν περὶ τὸν Κύλωνα (**) β') αὐτονομίαν τῶν φόρου ὑποτελῶν συμμαχικῶν πόλεων.

Εἰς ἀντιδιακοίνωσιν τῶν Ἀθηναίων, πρὸς ἐξαγνισμόν ἱεροσυλίας, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπήντησαν διὰ τελεσιγράφου ἀξιούντες : α') τὴν ἄρσιν τῆς πολιτοκίας τῆς Ποτίδαϊας β') τὴν αὐτονομίαν τῆς Λιγίνης γ') τὴν ἀνάκλησιν τοῦ μεγαρικοῦ ψηφίσματος, ἐν ἀνοιχθῶσιν οἱ ἀθηναϊκοὶ λιμένες εἰς τοὺς Μεγαρεῖς. Εἰς ταῦτα οὐδὲν ἀπήντησαν οἱ Ἀθηναῖοι, νῆα δὲ τριμελῆς πρεσβεία τῶν Σπαρτιατῶν ἐζήτησαν αὐτοὺς τὴν αὐτονομίαν τῶν συμμαχικῶν πόλεων (***) Ὁ λαὸς μετὰ τεχνικώτατον τοῦ Περικλέους λόγον (****) ἀπέρριψε, τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 431 π. Χ., τὸ σπαρτιατικὸν τελεσίγραφον (****). Οὕτω δ' ἐξεργάγη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις, εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι εἶχε καταστῆ ἀναπόδραστος, ἀλλ' ὅστις, διαρκέσας ἐπὶ μίαν περίπου γενεάν, παρεσκεύασε τὴν παρακμὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τῇ «Λυσιστράτῃ» διὰ τῆς κωμικοῦρωϊκῆς ἀποφάσεως τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Σπάρτῃ γυναικῶν πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου ἐξηγεῖ μετὰ πολλῆς εὐφυΐας ἅμα καὶ βωμολοχίας, ὅπως ἐκατέρωθεν ἐπεζητεῖτο ἐν τέλει ἡ ποθητὴ εἰρήνη.

Κατὰ τὴν κρίσιμον περίοδον τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ὁ ἡγέτης τοῦ λαοῦ, πανταχοῦ ὀδηγῶν αὐτὸν καὶ ἐνθαρρύνων—κατὰ ξηρὰν μὲν στρατηγῶν καὶ εἰσβάλλων εἰς τὴν Μεγαρίδα, κατὰ θάλασσαν δὲ ναυαρχῶν καὶ περιπλέων τὴν Πελοπόννησον—δεξιῶς τὰ πάντα διηύθυνεν, ὡς κυβερνήτης ἐν τρικυμίᾳ οὐδᾶλως προσέχων εἰς τὰ δάκρυα καὶ εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν ἐκ ναυτίας ἢ φόβου πασχόντων ἐπιβατῶν (*****), ἐν οἷς καὶ οἱ γαιοντῆται εἰρηνοφίλοι ἕνεκα τῶν ἐπὶ τῶν κτημάτων ἀπειλουμένων κινδύνων ἐκ τῆς εἰσβολῆς τῶν πολεμίων. Ἐὰ πάθῃ ἡμῶς τῶν δημο-

(*) Ἀριστοφάνους, Ἀχαρνῆς στ. 532—8. — (**) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 33. Σόλων § 12. (***) Θουκυδέου α' § 130. — (****) Ἀντίοι § 140—144. — (*****) Ἀντίοι § 145. — (******) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 33.

κόπων καὶ τῶν λιβελλογράφων οὐδὲ πρὸ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου ἐκοιμήθησαν. Εἰς πᾶσαν δυσμενῆ τοῦ ἀγῶνος τροπὴν προέβαλλον οὗτοι ἐκ τοῦ κελύφους αὐτῶν μεμψιμοιροῦντες, συκοφαντοῦντες, κατηγοροῦντες. Ἀριστὰ ἐγίνωσκον τὴν τεραστίαν δύναμιν τοῦ : ασυκοφάνται, συκοφάνται πάντοτε θὰ μείνη κατὰ, ὅπερ ὁ Beaumarchais μετὰ πάροδον τόσιων αἰῶνων διετύπωσεν εἰς τὸν «Κουρέα τῆς Σιδύλλης». Ἀλλ' ὁ ἀληθῶς μέγας ἀνὴρ ὑπέμεινεν ἐν πραότητι καὶ ἐν σιωπῇ (') τὴν κατ' αὐτοῦ πανταχόθεν ὀγκουμένην κατακραυγὴν, μίαν καὶ μόνην φωνὴν ἀκούων, τὴν τῆς πατρίδος. Ὑβρίζομενος δὲ ποτε καὶ κακολογούμενος δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ὑπὸ τινος βαναύσου, ὑπέφερον αὐτὸν σιωπῶν καὶ ἀσχολούμενος εἰς ὑπόθεσιν κατεπεύουσαν. Τὴν δ' ἐσπέραν, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν οἰκίαν του, παρεκολούθηθη ὑπ' αὐτοῦ, ἐξακολουθήσαντος νὰ ἐκταξέῃ πᾶσαν ὕβριν. Ὅταν δὲ ὁ Περικλῆς ἐμελλε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν οἶκόν του εἶχεν ἤδη ἐπέλθῃ τὸ σκότος, ἐφ' ᾧ καὶ διέταξεν ἕνα τῶν ὑπηρετῶν του, νὰ λάβῃ λυχνίαν, ἵνα συνοδεύσῃ τὸν ὕβριστὴν μέχρι τῆς οἰκίας του (**).

Τὰ αἴτια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἶναι ἐπαρκῶς γνωστά, ἱστορικῶς ἐξηκριθώμενα καὶ ἀναμφισβήτητα, ἰδίως ἐκ τῆς ἀριστοτεχνικῆς συγγραφῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὀδρου (***) ὅστις ἀγνωρίσθη ὡς ὁ ἀφευδέστερος μάρτυς τῶν βαθυτέρων τοῦ Περικλέους διανοημάτων.

Καὶ ἡμῶς οὐκ ὀλίγα κακὰ γλώσσασι τῶν συγχρόνων διέδωκαν ἀναιδῶς, ὅτι ζωοροὶ Ἀθηναῖοι ἀπήγον εἰς τὰ ἄστυ ἡραλίαν Μεγαρίτιδα οἱ δὲ Μεγαρεῖς, ἀντεκδικούμενοι, ἤρπασαν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Περικλέους δύο φίλας καὶ συνοίκους τῆς Ἀσπασίας! Κατ' αὐτοὺς ἡ ἀρπαγὴ δύο ἱερειῶν τῆς Ἀφροδίτης ὑπῆρξεν ἡ μόνη casus belli μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων, προστατῶν τῶν Μεγαρέων. Ὑπάρχει ἡμῶς καὶ ἄλλη διάδοσις, ἧς ἡ ἀριβεία πάντοτε ἠμφισβητήθη, ὅτι τῇ προτάσει τοῦ Δρακοντίδου ἐξεδόθη ψήφισμα, δι' οὗ ὁ Περικλῆς ὑπεχρεώθη νὰ εἰσῆγε λόγον τῆς χρηματικῆς διαχειρίσεώς του. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τούτου παράξυνε τὰς ἤδη τεταμέναις σχέσεις μετὰ τῶν ἀντιπάλων, καὶ ἐντεῦθεν ἐπεταχύνθη ὁ πόλεμος.

Τὰς φλυαρίας ταύτας τῶν τότε ἀθηναϊκῶν καταγωγῶν οἱ ποιηταὶ υἰοθέτησαν. Ὁ δ' Εὐπόλις διὰ τοῦτο ἀποκαλεῖ εἰρωνικῶς τὴν Ἀσπασίαν καὶ Ἑλένην. Ἀτυχῶς καὶ αὐτὸς ὁ ἀληθῶς ἐπιφανῆς Ἀριστοφάνης εἰς τοὺς «Ἀχαρνῆς» του διὰ τοῦ Δικαιοπόλιδος, ἐξηγῶν τὰ αἴτια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου λέγει :

«Σμιαίθαν τὴν ἑταίραν εἰς τὰ Μέγαρα
κρασποπατέρες νεοὶ ἦλθαν κ' ἐκλεψάν
«κ' οἱ Μεγαρεῖς πονέσαντες, ἀντέκλεψαν
ἐτῆς Ἀσπασίας δύο ἑταιρίδια» (***)

Εἶμαι ἀναρμόδιος νὰ ἐπικρίνω τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων τοῦ μεγίστου τῶν

(') Πλουτάρχου, Περικλῆς § 34. — (**) Ἀντίοι § 6. — (***) Θουκυδέου α' §§ 28—69, 88. — (****) Ἀριστοφάνους, Ἀχαρνῆς στ. 524—7 (κατὰ μετάφρασιν Δ. Ραγκαζῆ).

καμφοδοποιών. Τολμῶ ὅμως καὶ ἐν τῇ φιλολογικῇ μου ταπεινότητι νὰ ὑποστηρίξω πεποιθῶς, ὅτι πάντοτε ἀδικαιολόγητον ἐθεώρησα τὴν ἀνηλεῆ ἐν ταῖς «Νεφέλαις» διακαιμάθησιν τοῦ Σωκράτους, ὃν καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἢ παγκόσμιος συνείδησις ἀνεγνώρισεν ὡς πρόδρομον τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐπίσης κατακριτέον θεωρῶ τὸν εἰς τοὺς «Ἀχαρνῆς» συκοφαντικὸν καταδιωγμὸν τοῦ Περικλέους, ὅστις διὰ τῶν μεγαλουργῶν πράξεων τοῦ ἀναντιλέκτως ἔγραψεν, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τὰς ὠραιότερας τοῦ Ἑλληνισμοῦ σελίδας.

Οἱ ἀρεσκόμενοι νὰ ὑποστηρίξωσι τὰς ποιητικὰς ἐρεσχειλίας ἠθέλησαν νὰ ντλήσωσιν ἐπιχείρημα καὶ ἐκ τῆς διαστροφῆς σκοτεινοῦ τινος χωρίου τοῦ Θουκυδίδου (*). Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, πεικιλοτρόπως σχολιασθέν, ἐβεβαίωσε τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλως δὲ συζήτησις σοβαρὰ πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν τοῦ Ἀριστοφάνους ἀτόπων ἀστειοτήτων—εἰὰ τῶν ὁποίων ἐν εὐρυτέρᾳ κλίμακι διασκεδάζει τοὺς ἀναγνώστας του καὶ ὁ φιλοκαίγμων Ἀθήναιος—οὐδέποτε ἐγένετο. Διότι αὐταὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διαφεύσωσιν οὔτε τὸν Θουκυδίδην οὔτε τὸν Πλούταρχον οὔτε τὸν Διόδωρον.

Ὅτε συνεζητεῖτο τὸ ζήτημα τοῦ πολέμου ἢ τῆς εἰρήνης, ὁ Περικλῆς, ἀπὸ τῆς Πρυκῆς ὀμιλῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐγκαίρως προεῖπεν, ὅτι ἡ γνώμη τῶν πολιτῶν συνηθῶς μεταβάλλεται ἀναλόγως πρὸς τὰ συμβαίνοντα. Διὰ τοῦτο, ἐν περιπτώσει πολέμου, ἐκ τῶν προτέρων ὄφειλον νὰ λάθωσιν ὑπ' ὄψει των, ὅτι τὰ συμβεβηκότα δὲν ἦτο ἀδύνατον νὰ λάθωσι πορεῖαν ἀπροσδόκητον, ὡς εἶναι καὶ αἱ ἀνθρώπινοι σχέσεις. Ἡ πολιτικὴ πρόνοια τοῦ ρήτορος καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἀπεδείχθη προφητικὴ. Διότι τὰ μὲν τοῦ Περικλέους σχέδια ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε, ἐὰν θεοὶ τις βούλησις δὲν εἶχεν ἐναντιωθῆ εἰς τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὁ πόλεμος ἤθελεν ἀπολήξῃ ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων ταχέως καὶ αἰσίως (**). Ἀλλὰ λοιμὸς φρικώδης—οὐτινος τὴν ἀπαιεῖαν μορφήν ζωηρότατα ἀπεικόνισεν ἡ ἀμίμητος τοῦ Θουκυδίδου γραφὴ (***)—τὰ πάντα ἀνέτρεψεν. Ἡ ἐκ τῆς λοιμικῆς φθορᾶς παραζάλη τοὺς φύσει ἐπιτολαίους Ἀθηναίους ἀνεστάτωσεν. Οἱ πρὸ μιμητοῦ ἄγαν φιλοπόλεμοι μετεβλήθησαν εἰς ἐπαίτας εἰρήνης διὰ πάσης θυσίας. Συνθηκολόγησιν προέτειναν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἦν ὅμως οὗτοι δυσκίνητοι μὲν, θετικώτεροι δὲ, ὑπερηφάνως ἀπέκρουσαν. Ἡ ἀποθάρρυνσις ἐγενικεύθη καὶ εἰς τὰς τάξεις τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος. Ἐζητεῖτο αἴτιος τῶν συμφορῶν. Οἱ κατὰ τοῦ Περικλέους ψευρισμοὶ ἐγένοντο ζωηρότεροι. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ σκληρᾷ ἐκείνῃ δοκιμασίᾳ, καλέσας οὗτος τὸν λαὸν εἰς ἐκκλησίαν, κατεπράυνε τὰ πλήθη διὰ τῆς μελιρρύτου καὶ πειστικῆς φωνῆς του.

Ὁ Ἀλιμουσίος Θουκυδίδης διέσωσεν εἰς ἡμᾶς τὰ καταμάρχητα ἐπιχειρήματα, τὸ ἀγέρωχον καὶ τὸ τολμηρὸν ὕψος τοῦ λόγου τούτου (****)· ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἀναπαράσῃ ἐν τῷ ἔργῳ του οὔτε τὴν φω-

(*) Θουκυδίδου α' § 139. — (**) Πλούταρχου, Περικλῆς § 34. — (***) Θουκυδίδου β' § 49—54. — (****) Αὐτοῦ β' § 50.

νὴν οὔτε τὴν πεποιθησιν οὔτε τὰ σχήματα τοῦ ρήτορος οὔτε ἐν τέλει τὴν ἐντύπωσιν, ἣν προῦξένησεν εἰς τὸ πάντοτε μὲν εὐαίσθητον, τότε δ' ἔνεκεν ἐξαιρετικῶν λόγων εὐπαθέστερον ἀκροατήριον.

Καὶ αὐτοὶ οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀρχαίων ρητόρων, ἐπίσης ὁ Περικλῆς, ἀπαρασκεύως καὶ ἐκ τοῦ προχείρου δὲν ὀμίλουν ἐν τῇ βουλῇ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν ταῖς δικαστηρίοις. Ἀτυχῶς τοῦ Περικλέους οὐδὲν ἔργον ἔχομεν, ἐκτὸς τῶν ψηφισμάτων, ἃ ἔγραψεν. Ἐλάχισται δ' ἐκ τῶν ἀγορευσέων του δι' ἀπομνημονεύσεως διετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (*). Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ εἶναι ἱκαναὶ, ὅπως μαρτυρήσωσιν, ὅτι λίαν δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς ὁ δεινότατος τῶν ρητόρων. Διότι ἐκαστὸν θέλουσι μείνη, ὡς ἀθάνατα ρητορικὰ μνημεῖα, ἀντάξια τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν Προπυλαίων, ὡς πρὸς τὸ αἰεθαλὲς κάλλος, ὡς πρὸς τὴν σαφήνειαν μετὰ βραχυλογίας καὶ τὸ ὕψος τῶν διανοημάτων, ἀπεικονίζουσαι ἅμα τὴν ἀδαμαντίνην φιλοπατρίαν του καὶ τὴν ἐν ὥρᾳ λαϊκῆς τρικυμίας ἀταραξίαν πολυλείρου καὶ γενναίου κυβερνήτου, οὐδόπως προσέχοντος εἰς τὰ δάκρυα καὶ εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν ἐκ ναυτίας ἢ φόβου πασχόντων ἐπιβατῶν. Οἱ λόγοι του ὡς ἔλαιον καὶ ἐν τῷ παραχῶδει ἐκείνῳ ὠκεανῷ ἐμετρίσασαν τὰ κύματα. Ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς ὀμιλίας του ἐπελθοῦσα γαλήνη ὀλίγον διήρκεσεν. Ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ἦτο ὑπερτέρα. Κατὰ τὴν ὀμιλίαν του ἐκείνην εἶχεν εἰπῆ τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτι ὁ κλῆρος τῶν ἀρχόντων εἶναι νὰ μισῶνται καὶ νὰ γίνωνται δυσάρεστοι πρὸς τοὺς ἄλλους (**). Οἱ πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐκμεταλλεῖται τῶν λαϊκῶν παθημάτων, ἐπιωφεληθέντες ἀπὸ τῆς μίσῃ καὶ τῆς δυσἀρεσκείας, νέαν ἐξήγειραν θύελλαν, ἐξ ἧς ἠκούσθη, ὡς κεραυνός, ἡ εἰς δίκην εἰσαγωγή καὶ αὐτοῦ τοῦ Περικλέους! Ὁ δημοκόπος Κλέων—κατὰ τὸν Ἰδομενεά—ὁ Σιμίας—κατὰ τὸν Θεόφραστον—ὁ Λακκατιδᾶς—κατὰ τὸν Ἑρακλείδην τὸν Ποντικόν (***)—κατ' ἄλλους δὲ καὶ οἱ τρεῖς ἐν σώματι, κατήγγειλαν αὐτὸν ἐπὶ κακῇ τῶν δημοσίων χρημάτων διαχειρίσει. Εὐρέθησαν δὲ δικασταί, καταδικάσαντες αὐτὸν εἰς χρηματικὴν ποινὴν (****) ταλάντων δεκαπέντε κατὰ τοὺς μὲν, πενήτηκοντα κατ' ἄλλους (*****). Παραδόλουθος, οὕτως εἰπεῖν, ποινὴ τῷ ἐπεβλήθη καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῆς στρατηγίας, ἥτις τῷ ἀνετίθετο πρὸ δεκαετηρίδων ἀδιαλείπτως καὶ ἦν εἶχε κοσμήσῃ διὰ πολλῶν ἡμερῶν. Οὐδέποτε ἴσως διετέλεσεν εἰς τῶν ἐννέα ἀρχόντων, βεβαίως δὲ οὐδὲ πολέμαρχος. Ἀλλὰ, τακτικῶς ἐκλεγόμενος εἰς μεταξὺ τῶν δέκα ἐτησίων στρατηγῶν, ὑπερεῖχε, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος, εἰς τοὺς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἀγῶνας, αὐτὸς ἔχων πράγματι τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ναυαρχίαν τοῦ στόλου. Δημόθους ταυτοχρόνως οὐ μόνον τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν προσώων, καὶ τὰ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν. Μετὰ τὴν καταδίκην του ἐγένετο ἐκπρωτος ὄλων τῶν ἀξιωματῶν τούτων.

Τὸ κακὸν δὲν ἐργεῖται μόνον! Ὁ Περικλῆς, κατ' ἀνάγκην ἀποχω-

(*) Θουκυδίδου β' § 140. β' § 13. 35, 60. — (**) Αὐτοῦ β' § 64. — (***) Πλούταρχου, Περικλῆς § 35. — (****) Θουκυδίδου β' § 65. — (*****) Πλούταρχου, Περικλῆς § 35.

ρήσας ἐκ τοῦ δημοσίου βίου, ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ καὶ ἀλλεπάλληλα οἰκογενειακὰ τραύματα. Καλῶς μὲν ἐγνώριζεν, ὅτι ἐφόδιον ἀπαραίτητον παντὶ εὐδίκῳ πολιτευτῇ εἶναι ἡ ὕλική ἀνεξαρτησία. Ἐγκαίρως ἄμως ἐνεβάθουνεν εἰς τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς σωκρατείου γνώμης, ὅτι πλουσιώτατος εἶναι ἀπὸ ἐλαχίστοις ἀρκεύμενος· αὐτάρκεια γὰρ φύσει ἐστὶ πλοῦτος. Ἐπίστευεν, ὡς ὁ Πλάτων, ὅτι αὐτάρκεια τελειότης κτήσεως ἀγαθῶν· ἐξίς, καθ' ἣν οἱ ἔχοντες αὐτοὶ αὐτῶν ἄρχουσι.»

Τοιαύτας ἀρχὰς ἐφήρμοσεν, ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν πατρικὴν κληρονομίαν, ἧς δὲν ἠμέλησε μὲν τὴν διαχείρισιν, ἀλλὰ τὴν ὅποιαν οὐδὲ κατὰ δραχμὴν ἠύξησεν (*). Καὶ ἄλλως οὐδεὶς ἴσως ἄλλος Ἕλληνα πολιτευτῆς ἐξετέλεσε τόσα καὶ τοιαῦτα δημόσια ἔργα· ἐπὶ τῶν ἡμερῶν οὐδεὶς ἄλλου ἐγένοντο μείζονες εἰσπράξεις τῶν δημοσίων προσόδων! Μὴ ἐπιθυμῶν νὰ κατατρίβῃ χρόνον πολῦτιμον χάριν τῆς περιουσίας του, ὀλίκως προσπώλει τοὺς ἐτησίους καρπούς τῶν κτημάτων του καὶ ἀνέθηκε τὰ τῆς ἐπιστάσεως καὶ τῆς διαχείρισεως αὐτῶν εἰς τὸν πιστὸν οἰκίτην του Εὐάγγελον. Καὶ τὰς δαπάνας ἐπίσης ἐρρύθμισεν κατὰ τὸ μέτρον τῶν εἰσοδημάτων του, χρησιμοποιοῦν τὸ περίσσευμα εἰς βοήθειαν τῶν πενήτων. Τὰ δὲ ὑπὸ Ἑρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ (**) καὶ ἄλλων γραφέντα, ὅτι πολλὰ χάριν ὥραίων γυναικῶν ἐδαπάνησε χρήματα, ἐξελέγχονται μυθεύματα. Βεβαίωτατον δ' εἶναι, ὅτι δὲν παρεσύρθη ἐκ τῶν ἀμέτρων δαπανῶν τοῦ ἀντιπάλου του Κίμωνος, ὅστις οὐ μόνον εἶχεν ἐτοιμὴν πάντοτε τράπεζαν εἰς δεῖπνα, ἀλλὰ καὶ τοὺς φραγμούς τῶν κήπων του εἶχεν ἀφαιρέσῃ χάριν αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ πολιτικῶν φίλων (***) .

Ὅτω, κανονίως τὸ ἰσοζύγιον τῶν ἐξόδων πρὸς τὰ ἔσοδα, ἠδυνήθη νὰ φυλάξῃ ἑαυτὸν ἀνάλωτον χρημάτων—κατὰ τὸν Πλούταρχον (****)—ἢ ἀχρημάτων διαφανῶς ἀδαρώτατον—κατὰ τὸν Θουκυδίδην (*****). Τοσοῦτον δὲ ἀναμφισβήτητα ταῦτα, ὥστε καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν ταῖς «Νεφέλαις» συνομολογοῦνται (*****).

Ἄλλ' ἀρχαὶ τόσον τίμαι δὲν συνεφώνουν πρὸς τὰς ἰδέας τοῦ υἱοῦ τοῦ Πανθίππου. Ἐκεῖνος, ἄνωτος ὢν, ἐνυμφεύθη μετὰ πολυδαπάνου γυναικός, τῆς θυγατρὸς Ἰσάνδρου τοῦ Ἐπιλύκου (*****). Θέλων νάνταποκριθῆ εἰς τὰς ἐνκα τῆς σπατάλης τῶν ὑποχρεώσεως συνωμολόγησε δάνειον δι' ἀπάτης, ὡς ἐντολοδόχος τοῦ πατρὸς του, ὅστις, ὅτε τῷ ἐζητήθη ἡ πληρωμὴ, δὲν ἀνεγνώρισεν ὡς ἔγκυρον τὴν ἄτιμον τοῦ ἀπατεῶνος υἱοῦ πράξιν. Ἐντεῦθεν ρήξις μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὃν προσεταιρίσθησαν οἱ συκοφάνται, ἵνα συλλέγωσιν ὕλην πρὸς κακολογίαν (*****).

Ὁ ἀνάξιος οὗτος υἱὸς τοῦ Περικλέους ἀπέθανεν ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ. Μετ' οὐ πολὺ ἡ αὐτὴ ἀνθρωποφάγος νόσος ἐστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀδελφῆς του, τῶν στενωτέρων συγγενῶν του καὶ τῶν ἐγκαρδιωτέρων πολιτικῶν του φίλων. Ταῦτα πάντα γενναίως ὑπέστη, διατηρήσας ἀκμαῖον τὸ φρόνημά του.

(*) Πλούταρχου, Περικλῆς § 15. — (**) Ἀθηναίου β' § 45. — (***) Πλούταρχου, Κίμων § 10. — (****) Πλούταρχου, Περικλῆς § 16. — (*****) Θουκυδίδου β' § 65. — (*****') Ἀριστοφάνους, Νεφέλαι στ. 895. — (*****'') Πλούταρχου, Περικλῆς § 36. — (*****'') Διόδωρος.

Οὐδένα ἐκ τῶν νεκρῶν συνάδουσιν εἰς τὴν κηδείαν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ τῆς ἑλικῆς τῆς Ἀσπασίας οὐδαμῶς ἐκλαυσεν. Ἄλλ' ὁ θάνατος καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Παράλκου, ἐκλόνησεν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, καθ' ἣν στιγμήν κατέθηκεν ἐπὶ τῆς σοφοῦ αὐτοῦ τὸν στέφανον, ἔχουσε πληθὺς δακρύων (*). Τὸ δεύτερον ἦδ' ἀπεδείκνυσιν, ὅτι ἀνθρωπίνην εἶχεν ἀδυναμίαν καὶ ὁ Ζεὺς τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ μετάνοια τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ δὲν ἐβράδυνεν, ὡς συνήθως. Ὅταν ἐκ τῶν ἔργων ἢ ἀσφαλείας πόλις ἐπίσθη, ὅτι οὐδεὶς στρατηγός, οὐδεὶς ῥήτωρ ἠδυνήθη νὰ διαδοχῇ ἐπαξίως τὸν ἀδικῶς καταδικωθέντα πολιτευτὴν, ἔστρεψε καὶ αὐτὸς τὰ βλέμματα πρὸς ἐκείνον (**), ὅστις ἄλλως, κατάκλιςτος ἐν τῷ εἴρω του καὶ πινθῶν τὸν Πάραλον, ἤρνετο νὰ ἐπαέλθῃ εἰς τὸν δημόσιον βίον. Ἄλλ' ὁ ἀνεψιὸς του Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ ἐν τῇ δυστυχίᾳ ἐναπομείναντες πιστοὶ φίλοι, ἐπεισαν ἐν τέλει αὐτὸν νὰ ἐξέλθῃ τοῦ εἴρω του. Ὁ ὄχλος ἐζήτησε συγγνώμην διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην του καὶ τῷ ἀνέθηκε πάλιν τὴν στρατηγίαν. Πρὸ μικροῦ τὰ αὐτὰ εἶχε πράξῃ διὰ τὸν Κίμωνα (***) , βραδύτερον δὲ ἀπέθευ τὸν Δημοσθένη (****), ἀνκληθέντα ἐκ τῆς ἐξορίας.

Ὁ Περικλῆς, ἀνεξίκακος καὶ μεγαλόψυχος, ἀπεδέξατο μὲν, ἐζήτησε δὲ τὴν κατόργησιν τοῦ περὶ νόθων νόμου, ἵνα οὕτω νομιμοποιηθῇ ὁ ὑπὸ τῆς Ἀσπασίας γεννηθεὶς υἱὸς τοῦ Περικλῆ καὶ μὴ ἐλλείψῃ ἀπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ τὸ ὄνομα καὶ τὸ γένος ἐλλείψῃ διαδοχῆς (*****). Τὴν παρηγορίαν ταύτην δὲν τῷ ἠρνέθησαν. Μετὰ δύο ἔτη καὶ μῆνας εἰς ἀπὸ τῆς νέης ἐκλογῆς (*****) εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ἣ τὴν ζωὴ ὑπῆρχεν ἄλλοτε· ἐν ἣ οἱ ἐπιφανέστεροι ἄνδρες συνεισκέπτοντο καὶ ἐπιτυχῶς εἰργάζοντο διὰ τὴν δόξαν τοῦ καλλωπισθέντος ὄσπερ, ἔκειτο ἐν τῇ κλίτῃ προσδραχθεὶς ἐπίσης ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ὁ ἀνθρώπινος Ζεὺς. Εἰς φίλον του ἐπισκεφθέντα, ἵνα ἐρωτήσῃ περὶ τῆς ὑγείας του, ἐπιδείξας περιλαπτον περιτριγμίνον ἐκ τοῦ τραχήλου του ὑπὸ τῶν περιστοιχουσῶν αὐτὸν γυναικῶν, εἶπε: «Βεβαίως καλὰ δὲν εἶμαι, ἀφοῦ εἶχθην καὶ φυλακτὸν νὰ κρεμάσωσιν ἀπὸ τὸν λαυρὸν μου» (*****). Τοσοῦτον τὰ ἦθη συμμεταβάλλοντα καὶ, ὑπὸ τῶν παθῶν τοῦ σώματος συνταρασσόμενα, ἀπεβάλλουσι τὴν ἀρετὴν, παρατηρεῖ ὁ Θεόφραστος εἰς τὰ «Ἠθικά» αὐτοῦ.

Τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου, ἄγοντος τότε, τῷ 429 π. Χ., τὸ ἐξηκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐκλείσσε διὰ παντός ἡ Μιλησία μετὰ τοῦ νομιμοποιηθέντος υἱοῦ τῶν.

Καὶ ὁ μὲν Περικλῆς Περικλέους τοῦ πάνυ, βραδύτερον καὶ στρατηγός ἐκλεχθεὶς, ἐνίκησε τοὺς Λακεδαιμονίους ἐν Ἀργινούσις· ἀλλ' εἶχε τὴν αὐτὴν τύχην τῶν ἐτέρων ἐννέα ναυάρχων, νικητῶν μὲν, κατὰ δίκαια.

(*) Πλούταρχου, Περικλῆς § 36. — (**) Θουκυδίδου β' § 65. — (***) Πλούταρχου, Κίμων § 14, 15. — (****) Πλούταρχου, Δημοσθένης § 27. — (*****') Πλούταρχου, Περικλῆς § 37. — (*****'') Θουκυδίδου β' § 65. — (*****'') Πλούταρχου, Περικλῆς § 38.

σθέντων δὲ εἰς θάνατον, διότι δὲν ἐμερίμνησαν περὶ τῆς ἐνταφιάσεως τῶν νεκρῶν (*). Ἡλικὴ ἀπόστασις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων, ὧν καυχώμεθα, ὅτι ἐσμὲν ἀπόγονοι! Ἐκεῖνοι μὲν ζηλοτύπως ἐπροστάτευον τὸν περὶ εὐθυνῶν θεσμόν, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ὡς λίθον ἀκρογωνιαῖον πάσης ἀληθῶς εὐνομούμενης πολιτείας. Ἡμεῖς δέ;

Ἄλλ' ἢ Ἀσπασία τί ἐγένετο;

Ἡ Ἥρα τοῦ Διὸς τῶν Ἀθηναίων, βραχὺν χρόνον διετέλεσεν ἐν χηρείᾳ, ἀμαυρώσασα τὴν λάμψιν, ἣν ἀπέκτησεν ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Περικλέους συμβιώσεως. Διότι ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου, εἰς ὃν εἶχεν ἀναβιβασθῆ, ἀποτόμως κατήλθε, συζευχθεῖσα ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου χρόνον μετ' ἀγενοῦς μὲν, πλουσίου δὲ προβατοκαπήλου, τοῦ Λυσικλέους (**).

Φοβοῦμαι, ὅτι οἱ φιλοκατήγοροι δὲν θέλουσι παραλείψῃ νὰ ὑπενθυμῶσιν εἰς τὰς καλλικελάδους συνηγόρους καὶ τηλικούτων γυναικείων ἀπιστιῶν, ὅτι οὐδὲ αὐτὴ ἢ ἐκ Μιλήτου φιλόσοφος ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ μέχρι τέλους τὸ ὕψος τῶν ιδεῶν, ἃς ἐδίδαξεν εἰς τὸν Σωκράτη, τὸν Περικλῆ καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην.

Ἡ συζυγικὴ ἀφοσίωσις τῆς Ἀλκίσιδος καὶ τῆς Πηνελόπης ἀνῆκουσιν εἰς τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐν τούτοις ἐζήσαν καὶ οὐκ ὀλίγαι Κλυταίμνηστραι· ἐν ᾧ ἡ ἱστορία βεβαίωσι, ὅτι ἢ τὴν Ὀρχηγίαν μιμηθεῖσα Ἀσπασία εἰς πρώτην εὐκαιρίαν ἀπεκάλυψεν, ὅτι ὡς γυνὴ ἐξέπεμπε τὰ ἀρκαινὰ αὐτῆς βλέμματα μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως εἴτε πρὸς τὴν δόξαν ἐνὸς Ὀλυμπίου καὶ τὴν ἰσχὺν ἐνὸς Ἡρακλέους, εἴτε πρὸς τὸν ἀκτινοβολοῦντα χρυσὸν ἐνὸς ζωειπόρου!

Ἄλλ' ἢ μὲν Ἀσπασία δεινῶς ἐτιμωρήθη. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ ταπεινοῦ διαθήματός της πίπτει αὐτῆς εἰς τοιαύτην ἀφάνειαν, ὥστε ἡ ἱστορία δὲν γνωρίζει πλέον οὔτε πότε οὔτε ποῦ ἀπέθανεν ἐκείνη, ἥτις ἄλλοτε ποτε ἦτο ἀπανταχοῦ σχεδὸν τὸ θέμα συζητήσεων καὶ θαυμασμῶν.

Ὁ δὲ Περικλῆς, ἀπηνῶς καταδιωχθεὶς ὑπὸ ἄσυνειδήτων ἀντιπάλων, ἐγκληματικῶς συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τῶν σατυρογράφων, ἐζήτησε μὲν κατὰ τὸν τεσσαρακονταετῆ δημόσιον βίον του, ὡς Ζεὺς ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἢ δόξα αὐτοῦ κυρίως ἐμεγεθύνθη μετὰ τὸν θάνατόν του, ὅτε, διαλυθείσης τῆς συκοφαντικῆς ὀμίχλης, πάντες—ὡς γράφει ὁ Θουκυδίδης—ἐγνώρισαν σαφέστερον τὴν περὶ τοῦ πολέμου πρόνοιάν του, ἐὰν ἀκριβῶς ἐξετελεῖτο τὸ παρασκευασθὲν σχέδιόν του (**). Ἐν τῷ ἀτέρμονι σκότει τῶν ἀπειράντων αἰώνων ἢ φυσιογνωμία του, ὡς ναυάρχου καὶ ὡς κυβερνήτου τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας, ἰδίως ὅμως ὡς ῥήτορος καὶ ὡς καλλιπιστοῦ τῆς Ἀκροπόλεως, θέλει αἰωνίως προβάλῃ, ἐξέχουσα πάσης ἄλλης, μετὰ τῆς αἴγλης τοῦ ἐπιτελείου του, φωτίσαντος τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας.

Ἐν τῷ φυσικῷ ὅμως κόσμῳ, ἐπίσης καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ, οὐδὲν φαίνε-

(*) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 37. — Ξενοφάντος, Ἑλληνικά α' § 6, 27. — Σερᾶβ. γ' § 817. — Πλουτάρχου, Λυσίας § 7. — Διοδ. γ' § 98. — (**) Πλουτάρχου, Περικλῆς § 24. — (***) Θουκυδίδου θ' § 65.

ται, ὑπάρχει ἄνευ κηλίδων, ἀφοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἥλιον οἱ ἀστρονόμοι διακρίνουσι τοιαύτας. Καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Περικλέους βίος εἶχεν ὡς κηλίδας τὰς οὐχὶ θεμιτὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἀσπασίας, σκανδαλωδῶς καὶ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐκδηλουμένας, καίπερ μεγάλως προσκρούσας εἰς τὴν δημοσίαν ἠθικὴν· καίπερ τοῦ νόμου αὐστηρῶς ἀπαγορεύοντος γάμον μετ' ἀλλοδαπῆς, ἐὰν πρόγμῃκι ἐτελέσθη βραδύτερον τοιοῦτος μετὰ τῆς Ἀσπασίας, ὡς οἱ περισσότεροι παραδέχονται.

Τὸ κακὸν ἐπιφανοῦς πολίτου παράδειγμα εὑρεν, ὡς εἶκός, πολλοὺς μιμητὰς καὶ ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀνδρῶν. Ἐγένετο ἄλλαις λέξει τοῦ συμμοῦ διὰ τοὺς ἐγγάμους ἢ ἀπόκτησις καὶ συζύγου ἀνεπιστήμου. Πρὸ παντὸς ἄλλου ὁ ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἐπιτροπευθεὶς ἀνεψιὸς του ὠραῖος Ἀλκιβιάδης, ὁ λέων τῶν Ἀθηναίων, ὅστις ὑπὸ μὲν τῆς Ἀσπασίας εἶχε λάβῃ οὐκ ὀλίγα μαθήματα, ὑπὸ δὲ τοῦ θεοῦ του δὲν ἐδιδάχθη μόνον τὴν πολιτικὴν (*), ἐκτὸς τῆς συζύγου του Ἰππαρέτης, εἶχε καὶ δύο φίλας, τὴν διάσκημον Θεοδότην (**), καὶ τὴν Τιμάνδραν (***)).

Ὁ Ἀθήναιος, ἀκριβέστατος συλλέκτης τῶν πληροφοριῶν περὶ τῶν ἐρωτικῶν κατακτῆσεων τῶν ἀρχαίων ἐπιφανῶν, μᾶς πληροφοροῖ (***) ὅτι καὶ ὁ βαθύνους Πλάτων ἠγάπα τὴν Ἀρχεάνασσαν· ἡ τραγωδοποιὸς Σοφοκλῆς ἐν τοῖς γράμμασι του ἠράσθη τῆς Θεωρίδος (****)· ὁ ῥήτωρ Δημάδης ἐπαυδοποιήσατο (*****) ἐκ τῆς αὐλητρίδος Δημίας· ἐπίσης ὁ πάνσοφος Ἀριστοτέλης ἀπέκτησε τὸν Νικόμαχον ἐκ τῆς Ἐρκυλίδος, μεθ' ἧς ἐβίωσε μέχρι τοῦ θανάτου του (*****). ὁ τῶν ῥητόρων αἰδημονέστατος Ἰσοκράτης τρυφερὰς εἶχε σχέσεις μετὰ τῆς παγκάλης Μετανείρας (*****). Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἠράσθη ἡδέως τῆς χαριτοβλεφάρου Σαμίας Λαμπιτοῦς (*****).

Πᾶσαι αἱ κυρίαι αὐταὶ ἦσαν ἡδῶν ἐλευθερίων, τῆς σχολῆς, οὕτως εἰπεῖν, τῆς Ἀσπασίας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων μαθητῶν καταπληκτικῶς ἐπολλαπλασιάζετο ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κορίνθῳ, πατριδί τῆς πολυδαπάνου Λαϊδος. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ πασίγνωστον εὐ παντὸς πλείων ἐς Κόρινθον». Τὸ κακὸν, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἠύξησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ εὐγλωττος ἀλλὰ καὶ γυναικοθήρας ῥήτωρ Ὑπερίδης εἶχε ταῦτοχρόνως τέσσαρας φίλας· ἐν μὲν τῷ ἄσπει τὴν πολυτελεστάτην Μυρρίνην· ἐν Πειραιεὶ τὴν Ἀρισταγόραν· ἐν Ἐλευσίνι τὴν Φίλαν (*****). ὑπὲρ πάσας ὅμως ἠγάπα τὴν πολυθέλητρον Φρόνην, ἣν, ὡς γνωστὸν, δικαζομένην ἐπὶ ἀσεβείᾳ καὶ κινδυνεύουσαν νὰ καταδικασθῇ, κατώρρωσε νάθωσῃ, διότι, τὸ ἐκπαγλὸν κάλλος τῆς ἐπιδείξας εἰς τοὺς δικαστὰς, ἐκ τῆς ὀφείας ταύτης ἱερρητόρευσε τοὺς ἐπιλογικούς αἰκτους.

«Ἡ σύζυγος ἦτο φύλαξ τῆς οἰκίας—γράφει ὁ Καστελλέκιος εἰς τὴν ἀφρόνην του— τὸ πεζὸν τοῦ βίου μέρος· αἱ φίλαι ἦσαν ἢ ποιήσις. Εἰς τὴν σύζυγον ἀνῆκον αἱ οἰκιακαὶ φροντίδες, ἢ ἄτρακτος καὶ ἢ ἡλα-

(*) Ξενοφάντος, Ἀπομνημονεύματα I § 40—6. — (**) Λύκωβ. γ' § 11. — Ἀθηναίου γ' § 117. — Πλουτάρχου, Ἀλκιβιάδης § 23. — (***) Ἀθηναίου γ' § 56. — (****) Λύκωβ. § 61. — (*****) Αὐτόβ. § 51. — (******) Αὐτόβ. § 56. — (******) Ἀθηναίου γ' § 62. — (******) Αὐτόβ. § 65. — (******) Αὐτόβ. § 58.

κάτη, ἡ ἐργασία τοῦ γυναικωνίτου καὶ αἱ ὠδῖνες τοῦ τοκετοῦ, ὅπως δῶσιν εἰς τὴν πατρίδα ἀνδρικούς μαχητάς. Εἰς τὰς φίλας ὁ χορός, ἡ μουσική, ἡ τέρψις. Εἰς ἐκείνας τὰ βρέφη· εἰς ταῦτας οἱ σύζυγοι».

Ἐκ πάντων τούτων βλέπομεν, ὅτι πρὶν ἢ ὁ Μωάμεθ εὗρη λόγους πρὸς δικαιολογίαν συζυγικῶν δικαιωμάτων ἐπὶ γυναικεῖου στρατοπέδου, οἱ σοφισταὶ καὶ οἱ ῥήτορες εἶχον ἤδη ἀναγνωρίσῃ σουλτανικά σχεδὸν δικαιώματα ὑπὲρ τῶν θαυμαστῶν τοῦ ὠραίου, ὑπὲρ τῶν ἀστάτων Ἀθηναίων.

Καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης, τεκνοποιήσας ἀθεμίτως, σφίδρα δὲ φίλος τῶν ὠραίων—ὡς διηγᾶται πάντοτε ὁ λάλος δειπνοσοριστής (*)—εἰς τὴν κατὰ Νεαίρας περιλόγητον ἀγέρυσιν του, ἀνάλυτικῶς ἀναπτύσσει τὸ νόμιμον τοιούτων σχέσεων (**).

Ἀναντιλέκτως εἰς τοσαύτην ἐκλυσιν ἡθῶν σφίδρα συνετέλεσεν ὁ οἰκογενειακὸς τοῦ Περικλέους βίος. Φιλεῖ γὰρ τὸ ἀρχαῖον μμεισθῆναι τοὺς ἀρχοντας. Εὐτυχῶς ὁ χριστιανισμὸς, καταρρίψας μετὰ τῶν λοιπῶν εἰδώλων καὶ τὰ τῆς Ἀρροδίτης, σφιγκτοτέρως κατέστησε τοὺς δεσμοὺς τοῦ γάμου, οὓς ἄνευ κλονοῦνται αὐτὰ τὰ βάθρα τῆς κοινωνίας.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ χρυσαεὺς τοῦ Περικλέους αἰῶν δεικνύει τὰς κηλίδας τῆς πρὸς τοὺς μεγάλους ἀνδρας ἀχαριστίας τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ.

Ὁ ἐξοστρακισμὸς εἶχεν εἰσαχθῆ ὑπὸ τοῦ Κλεισθέους, ὅπως δεθῆ τῇ πολιτείᾳ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐξασφαλίζει τὴν κανονικὴν τοῦ πολιτεύματος λειτουργίαν διὰ τῆς ἐφ' ὠρισμένον χρόνον ἀπομακρύνσεως τῶν εἰς τὴν διατάραξιν τῆς δημοσίας τάξεως ἐπιφύθων πολιτῶν. Ἡ δ' ἐξορία, ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐκ τῆς χώρας ἀπέλασιν, ἦτο ποινή.

Μεγάλη ἔμως ἐγένετο κατάχρησις ἀμφοτέρων τῶν μέτρων τούτων. Ἐκτὸς τῶν ἀδίκων καὶ πολλὰκις σκληροτάτων καταδιωγμῶν, ὧν ἐμνημόνευσεν, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐφάνησαν δικαιότεροι καὶ ἐγνημονέστεροι, οὔτε πρὸς τὸν Ἀριστέδην, τὸν Θιμιστοκλῆ καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην· οὔτε πρὸς τὸν Πρωταγόραν, τὸν Ξινοφῶντα, τὸν Ἀντιφῶντα καὶ τὸν Ἀνδρακτίδην· οὔτε πρὸς αὐτὸν τὸν Σωκράτη.

Ἡ ἄκρα αὐτῆ ἀγνωμοσύνη καὶ ἀδικία ἐπήγαγε τὸ μὲν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως: «Φθόνος ἀρχῆθεν ἐμφύεται ἀνθρώποισι» καθ' Ἡρόδοτον (***)· τὸ δ' ἔνεκα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν συγκοινωνικῶν μικροβίων, ὑπὸ εὐνοϊκοῦς ὄρους βιούντων, ἰδίως ἐν τοῖς λαοκρατικαῖς πολιτεύμασιν, ἐνθα ἡ κατὰ τῶν πραττόντων τὰ κοινὰ ἐπίθεσις εἶναι εὐκολωτάτη.

Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἀντισθένης συνεβούλευσε τοὺς πολιτευτὰς νὰ προσφύλασσωνται ἐπίσης ἀπὸ τῆν πολιτικῆν, ὡς ἀπὸ τὸ πῦρ, οὔτε πάρα πολὺ ἐγγίζοντες εἰς αὐτήν, ἵνα μὴ καῶσιν, οὔτε πάρα πολὺ ἀπομακρυνόμενοι, ἵνα μὴ παγώσωσιν. Ὁ δὲ Χρύσιππος, ἐρωτηθεὶς: «οὐκ εἰ τί οὐ παλεῖται», εἶπε: «οὐκ εἰ μὲν κορηρὰ τις πολιτεύηται, τοῖς θεοῖς ἀπαρέσῃ· εἰ δὲ χρηστὰ τοῖς πολιταῖς».

Εἰς τὴν πρὸς τοὺς πολιτευτὰς ἀγνωμοσύνην οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε

(*) Ἀθηναίου γ' § 63.—(**) Δημοσθένους, κατὰ Νεαίρας § 122.—(***) Ἡρόδοτου γ' § 80

καὶ ὁ ἀστατος χαρακτῆρ τοῦ ἑλληνικοῦ, μάλιστα δὲ τοῦ ἀθηναϊκοῦ, λαοῦ, ὅστις ἄλλως τε, καὶ μετὰ τόσους αἰῶνας, δὲν φαίνεται μεταβληθεὶς. Διότι ὁ ἐνοχος τῆς ἀστασίας, μακρὰν, πολὺ μακρὰν τοῦ πλανήτου ἡμῶν εὐρισκόμενος—ὁ γλαυκὸς ἡμῶν ἀλλ' ἀστατος οὐρανός—ἔμεινεν ἀμετάβλητος. Εὐτυχῶς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβληθῆ.

Οὕτως ἢ ἄλλως, ὁ καὶ νῦν οὐχὶ πολὺ σταθερὸς χαρακτῆρ τῶν νεωτέρων προσθέτως ἀποδεικνύει, πιστεύω, ὅτι ἐσμέν κατ' εὐθειᾶν γραμμὴν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, περιφανῶς διαψευδομένου τοῦ ἀμφοσθητοῦντος τὴν καταγωγὴν ἡμῶν Φαλμεράϋερ. Ζητῶ ἔμως τὴν ἄδειαν παρὰ τῶν σεβασμίων σκιῶν τῶν σεπτῶν ἡμῶν προγόνων, ὅπως ὑποστηρίξω, ὅτι, ναὶ μὲν ἐκεῖνοι ἦσαν ὑπέρτεροι ἡμῶν ἐν πολλοῖς, ἀλλὰ βεβαίως ἦσαν καὶ ἀγνωμονέστεροι καὶ συγκοφαντικότεροι ἡμῶν.

Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ὡς αἱ κηλίδες τοῦ ἡλίου δὲν παρακαλύουσιν νὰ φωτίξῃ καὶ νὰ ζωογονῆ οὕτως τοὺς πλανήτας, οὕτω καὶ αἱ τοῦ Περικλείου αἰῶνος δὲν μετριάξουσιν ἐπαισθητῶς τὰς φωτοδόλους ἀκτῖνας, τὰς πιπτούσας ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀκροπόλεως βράχου, ἐν καὶ οἱ μέλλοντες αἰῶνες δὲν θέλουσι πύση προσκυνοῦντες. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς Ἀσπασίας ἐγκολαφθέντα ὅπωςδῆποτε, δικαίως ἢ ἀδίκως, στίγματα δὲν πρέπει, νομίζω, νὰ παρακαλύσωσιν ἡμᾶς, ὅπως παραδεχθῶμεν, ὅτι καὶ αὐτῆ συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν φωταύγειαν τοῦ αἰῶνός τῆς καὶ εἰς τὴν λύσιν τῶν δουλικῶν δεσμῶν τῶν ἀτθίδων.

Αἱ δὲ παρεκτροπαὶ τῆς καρδίας τοῦ Ὀλυμπίου ἐξαφανίζονται ἐν τῇ πάντοτε ἀκτινοβολοῦσῃ λαμπρότητι ἐκείνου, ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐκ τοῦ λοιμοῦ δοκιμασιῶν, σὺν ἄλλοις, ἔλεγε πρὸς τοὺς συμπολίτας ἡμῶν Ἀθηναίους, ὅτι οἱ πολῖται εἶναι εὐτυχεῖς, μόνον ὅταν ἡ πολιτεία εὐπραγῆ, οὐχὶ δὲ ὅταν οἱ μὲν πολῖται εὐτυχεῶσιν, ἡ δὲ πολιτεία μαραινῆται (*).

Τοιαῦτά τινα καὶ ὁ Σόλων ἐθέσπισε, συνειθίζων τοὺς πολίτας νὰ συναλγῶσιν, ὡς μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος (**). Ἐπίσης ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Χαμυλῶν ἐδίδασκε τὴν ταυτότητα τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας πρὸς τὰ τῶν πολιτῶν.

Ἄλλὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους τοῦ ὀλιμοῦ καὶ τοῦ ἐγαισμοῦ χρόνους, ὅλως ἀντίθετοι ἐπεκράτησαν ἀρχαί. Τὰ προσωπικὰ συμφέροντα τίθενται ὑπὲρ τὰ γενικά. Ἐκαστος δὲ τῶν ἐπιδατῶν καὶ τῶν ναυτῶν, περὶ ἑαυτοῦ μόνον μεριμνῶν, δὲν ἔννοεῖ, ὅτι, τοῦ σκάφους ὀλοκλήρου καταποντιζομένου, αὐτὸς δὲν σώζεται.

Τὰ καθ' ἡμᾶς ἔμως περιήλθον εὐτυχῶς εἰς τοιοῦτο σημεῖον, ὥστε δικαιούμεθα νὰ προσδοκῶμεν, ὅτι δὲν θέλει βραδύνη νὰ ἐπέλθῃ φυσικὴ πρὸς τὰ βελτίω ἀντιδράσις.

Εὐχρηθῶμεν καὶ ἐλπίσωμεν, ὅτι, ἀντὶ τοῦ ἤδη κρατοῦντος παμφόρου πάθους τῆς ἐξυπηρετήσεως μόνον τῶν προσωπικῶν συμφερόντων, πᾶς

(*) Θεουκιδίδου θ' § 60.—(**) Πλουτάρχου, Σόλων § 18.

νεώτερος Έλληνα θέλει ανεξιτήλους γράμμασιν έγχαράξη εν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὸ Περικλείον πρόγραμμα τῆς προτιμήσεως τοῦ γενικοῦ ὑπὲρ τῆς πολιτείας καλοῦ.

Διότι τότε βεβαίως θέλουσιν ἀνατελεῖν νέοι χρόνοι εὐκλείας καὶ θέλει πραγματοποιηθῆ τὸ περὶ ἐθνικῆς ἐνότητος ὡραῖον τοῦ Περικλέους δραύρον διὰ τῆς ἰδρύσεως μιᾶς, μεγάλης καὶ ἀδιαιρέτου Ἑλλάδος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΑ
Κ. Π. ΚΙΘΑΡΑΔΟΣ, ("Ἔρως" ἘΛΛΗΝΙΚΗ ΘΑΥΡΑ Κ)

- ✚ Ἡ ἀληθινὴ φιλοκαίρια τῶν γυναικῶν εἶναι ἡ μητρότης.
- ✚ Δι' ἡμιθέας καὶ οἱ ἀνδρες δὲν συγχωροῦσι ποτέ.
- ✚ Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ γυνὴ εἶναι πάντοτε φιλάρεσκος καὶ αισιόδυνατος ἰδιαιτέρως ἡδονὴν καὶ βλάβην κυλιόμενος πρὸ αὐτῆς Δὸν Κιχῶτας: Καὶ ἡμῶς τοιαῦται γυναῖκες εἶδισαι γὰρ ἔχουσιν ὑπεροχὴν τινὰ χαρακτῆρος καὶ ἔθους. Ἄλλως οἱ εὐγενεῖς ἄνδρες οἱ θυσιαζόμενοι χάριν μιᾶς γυναικὸς ἀπλῶς φιλαρέσκου, καθίστανται Παλλαδίνοι ἀστεῖδι ματαίως κίπτοντες τὰ γόνατα αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀκμῆς ἐνδὲς ἑυραίου
- ✚ Δι' ἕκαστον ἔρωτα ἔχομεν ὁρισμένον ποσὸν ἀγάπης, ὑπερταχέως ἐξαντλεῖται ἀπὸ πολλοῦ.
- ✚ Ἡ μετόνοια εἶναι τὸ ὑστάτον ἀμάρτημα τῶν γυναικῶν.
- ✚ Βίς τὸν ἔρωτα πρέπει νὰ ἐκλέγῃ κινεῖς μεταξὺ τῆς ἡδονῆς τοῦ νὰ φιλῆται ἀπιστος καὶ τῆς ὀδύνης τοῦ νὰ τὸν ἀπαρῶν.
- ✚ Δι' ἡμιθέας ἀκίπτονται συνήθως; ἢ, τι ἐπιθυμοῦσιν.
- ✚ Τὸ μέγεθος τοῦ ἔρωτος ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν φόβον ἑκατέρου τῶν ἐραστῶν περὶ τοῦ ἄλλου.

ΒΥΘΟΡΗΚΟΙ Η ΑΔΑΜΟΙ

ΣΤΙΘΩΝ ΠΡΑΓΟΥΔΙΑΤΕΡΗ!

Σ' ἀφῆσαι νὰ κυττάξῃς μὲς' στὰ μάτια μου,
Καὶ μοῦ' πεις - τὸ θερμὸ τὸν ἔρωτά σου,
' Ἀλλήθεια, μοῦ τὸν λῆνα τὰ ματῆκιά σου,
' Ἀφῶ δὲ μοῦ τὸν λῆς μὲ τῆ λαλ ἄ σου.

Κατέβα στὸ γιὰ τραγουδιστή,
' Ἀκούμησε στὰ βράχια τὸ κεφάλι
Κι' ἄργινα μὲ χαρούμενο σκαπὸ
' Τραγουδία τῆς ἀγάπης μας καὶ πάλι.

Καὶ μὲ τῆ δίψα τοῦ ἔννοιωθα στὰ στήθη μου,
Κ' ἐγὼ κρυφὰ νὰ μάθω τὴν ἀλήθεια.
' Πῶρα κοντὰ σου καὶ ἡ καρδιά μου ἐσπάραιε
Καὶ μοῦ χτυποῦσε ἀλύπητα τὰ στήθεα.

Κι' ἂν ἔρθῃ μιὰ ἀνέμνηση πικρὴ,
Τὸ χαρμὰ τραγουδῆ σου νὰ κόψῃ
Καὶ μὲς' ἀπὸ τοῦ μπᾶτη τὰ φίλια
Προβάλλῃ ἡ λευκόχλωμή μου ὄψη,

Μὰ ὅταν κ' ἐγὼ ἐκάρφωσα τὰ μάτια μου
Παράφορα στὰ μάτια τὰ δικὰ σου,
' Ἡ λήμψη καὶ ἡ φωτιά τους μ' ἐδουλώσανε
Καὶ μ' ἔριξαν τυφλή . . . στὴν ἀγκαλιὰ σου.

Μὴν κλάψῃς, κ' ἀπ' τὰ γείλη σου μὴ βγῇ
Πικρόχολο παράπονο κανένα,
Γιὰ σένα καὶ ἡ καρδιά μου τραγουδεῖ,
Γιὰ σένα εἶν' τὰ τραγουδία μου ὀλιμμένα.

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ!

-88-

Χρυσὴ νυχτιὰ 'νεῖνη ἢ νυχτιὰ
Ποῦ ἔμωνα κοντὰ σου,
Καὶ τραγουδᾶκια μοῦ' λεγες
Ὑγαλμένα ἀπ' τὴν καρδιά σου!

Τώρα . . . μέσα στὴν ἄδυσσο
Λιποφυχοῦν ἀντόμα
Τὸ ὀλιβερό τραγουδί σου
Καὶ τὸ 'δικό μου κλέμα!

[1901]

ΜΑΡΙΚΑ ΠΙΠΙΖΑ ΜΑΝΤΖΟΥΝΗ

- ✚ Ὁ ἔρως ἐνίχει πλείωτερα στοιχεῖα τοῦ μίσους ἢ τῆς φιλίας.
- ✚ Ἡ πρὸς τὸς κυρία: ἀδρότης, εὐχὴ ἢ ἐπιπλαστος, ἀλλ' ἡ ἀδραροσύνη ἢ ευσταθία, ἢ προερχομένη ἐξ ἐτοιμότητος πνεύματος, εἶναι ἐκ τῶν δυσκολοτέρων πραγμάτων. Ὀλίγοι, παρὰ πολὺ ὀλίγοι ἄνδρες, εἶναι γυναικῶν σήμερον διὰ τὸ ἀδράρουν τὰ κίττων, διὰ τὴν ἐτοιμότητά ἢν ἔχουν ν' ἀπαντοῦν πάντοτε εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν κυριῶν μὲ λέξεις ἀπαρίστατο-εὐχαικῶν. Μεταξὺ τῶν ὀλιγῶν τούτων ἀνδρῶν τὴν πρῶτην θέσιν, ἔχει ἐκ τοῦ ἀξιώματός του ἀλλ' ἐκ τῆς θευμασίας ἐτοιμότητος καὶ τῆς σπανίας ἰδιορρείας του, κατέχει ὁ Βασίλειος τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος, τοῦ ὁποῦν ἡ πρὸς τὸς κυρία: ἀδρότης, ἢ λεπτή

καί εἰρων κατέστη πλέον παρομιώδης ἀφ' ὅτου ἔξηθος ἀκόμη ὁ τότε Πρίγκηψ τῆς Οὐαλλίας κατέκτησε τὰ σκώλια καί μαζί μ' αὐτά ἐλόκληρον τὸν ὠραῖον γυναικῶν κόσμον τῆς Εὐρώπης

✠ Τὰ ὠραῖα χεῖλη εἶναι ἐκεῖνα, ποῦ, κατὰ τὴν ὠραιότητα παραβολῆν τῶν ἀρχαίων, ἔχουν τὸ σχῆμα τοῦ τόξου τοῦ Ἑρωτος. Χεῖλη οὔτε μικρὰ οὔτε μεγάλα, χωρὶς υπερβολικῆς ἐρυθρότητος, οὔτε ἀναιμικῆ ἀσπράδα . . .

✠ Ὁ Ρενάν ἔλεγε: «Μέχρι τοῦ 30οῦ ἔτους ἐπεθύμουν νὰ ᾄμαι ὠραία γυναῖκα—μέχρι τοῦ 40οῦ ἐνδοξος στρατηγός—καί ἐκεῖθεν καρδιναλῖος».

✠ Ὁ ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας, ὅστις εὐρυέστατα ἔλεγεν, ὅτι τὸ χρυσάνθεμον μὲ τὰ πολλὰ μαλλιά καί μὲ τὴν ἑλλειψιν καρδίας, ἠδύνατο νὰ συμβολίσῃ ὠραιότητα τὴν γυναικῶν, δὲν εἶχε διόλου ἄδικον. Ἄλλ' ἐνιαυτῶ τὸ ἰδιότροπον τοῦτο Ἰαπωνικὸν ἄθος ἠδύνατο νὰ συμβολίσῃ καί τὸν Ἰβριτέα. Ἀλλάζον ὄψεις, προσλαμβάνον ὅλα τὰ χρώματα, μμοῦμενον πότε συνεστραμμένους δακτύλους τεράτων, πότε εὐθέα φύλλα φοινίκων, πότε κόμην γυναικός, πότε χλόην ἔκτους, πότε χιόνος νιφάδας, πότε χρυσοῦ πέταλα, παρουσιάζει μίαν ποικίλλαν, ἣν δὲν εὐανταί νὰ περιγράψουν τῆς Ρομαντικῆς τὰ συγγράμματα, καί ἡ ὁποία εἶναι ἀπειρος ὅπως οἱ ἀριθμοί.

✠ . . . Εἰς ἐκεῖτους, οἵτινες ἐξήντησαν κάθε τίτλον τιμῆς πρὸς πάντα αὐγγορον πατρογράφον τῆς γυναικός, ἀνάγκη νὰ ὑπομνησθῆ, ὅτι ἀκολουθῶν συμῶν πολὺ παλαιῶν καί ξεθυμασμένων. Ἐὰν ἄλλοις οἱ Ἀριστοφάναι καί οἱ Μολιέριοι ἔμεναν ἐνδοξοί καί ὀνόταν ἀκόμη ἐπραγματεύοντο θέματα δι' ἃν ἐσατυρίζετο ἡ γυνή, σήμερον ἡ σατυρογραφία τῆς γυναικός κατῆλθεν εἰς τοὺς δρόμους, καί οἱ σατυρογράφοι αὐτῆς εἶναι ἀπὸ τὰς τάξεις τὰς ἀγενεῖς, ἀπὸ ἐκεῖνας, αἵτινες ἐμμεταλλεύονται μόνον διὰ χρηματισμὸν τὰ πλέον ἱερὰ καί τὰ πλέον εὐγενῆ ζητήματα. Σήμερον οἱ μεγάλοι ποιηταὶ καί οἱ ἐνδοξοί, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι συνεχίζουν τοὺς Δισχύλους καί τοὺς Σοφοκλεῖς τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Ἴψεν, ὁ Σούδερμαν, ὁ Δουμαῆς (υἱός) καί ὁ Γολτστότ, καθὼς καί ἄπαντα ἡ χορεία ὅλη τῶν ἐπιφανῶν τοῦ κόσμου, σήμερον ὅλοι αὐτοί, ἀκριβῶς, εἰδοὶ εἶναι μεγάλοι καί ἰσχυροὶ διανοῖαι, υἱοθετοῦν τὸ ζήτημα τὸ γυναικῶν, ὅπερ εἶναι ζήτημα ἐργασίας καί τιμῆς, καί καυτηριάζουν ἀμελιχτὰ τὴν ἀβριχὴν ἀχαλιωτοῦν αὐθαιρεσίαν καί ζωγραφίζουν μὲ τὰ σκοτεινότερα χρώματα τ' ἀβριχὴν πλῆθ' εἰς τὰ ὁποῖα ὑπελείπεται ἡ προοῦσα κατάστασις τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῆς ἀθροῦστικῆς.

Διὰ τὴν γυναῖκα οἱ μεγάλοι ποιηταὶ καί σοφοὶ τῆς σήμερον ὑψώνουν μόνον στυλοβάτας τιμῆς καί θρόνους δόξης, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναστῆ καί πάλιν ἡ ἐλπίς καί ἀναγεννᾶται τὸ ὄνειρον τῆς εὐδαιμονίας τῆς ἀνθρωπότητος.

[1901]

ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ ΠΑΡΡΕΝ

ΧΑΡΑΥΓΗ

Ῥόδενην ὄψις ἡ χαραυγὴ δείχνει σῆς γῆς τὰ πλάτη
καί γύνεται μαγευτικὰ μὲ ψαλμωδία σῆς χεῖρος
δειλά ἡ ψυχὴ μου ἀναζητεῖ γὰρ τ' ἀγκαλιὰσιν καὶ
μ' ἀδῶ σῆς γῆς τὰ ἔσση.

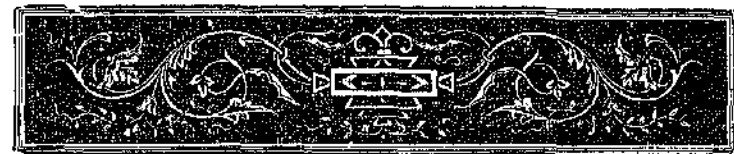
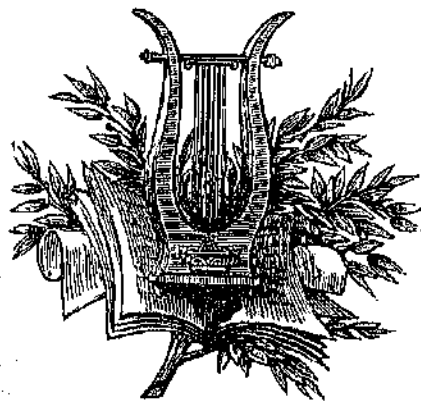
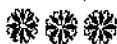
Ἐντροπαλὰ τὰ λουλουδιὰ μισάνοιχτα προσιέγουν
τὰ ὄμορφα γράμματα, τοῦ ἥλιου τὴν ἀγίδα
θαρρεῖς καὶ αὐτὰ πῶς χαίρονται, πῶς ἴσθης, πῶς
[Χ. Λομαλίτσου,
Γὰρ μὲ κρυφὴν ἐλπίδα.

Κι' ὁ ἥλιος λαμπυρίζοντας γύρω τὸ φῶς του γένει
καί κάθε πλάσμα ἑναλῆ σῆς λάμψις του τὴ θεία
Ἐδῶ χαίρει χρώματα, ἐκεῖ ἀμορφοῖ μᾶς δίνει
ἀγάπη καὶ ἁρμονία.

[Ὀκτώβριος 1901]

ΕΛΕΝΗ Σ. ΑΛΜΑΡΗ

✠ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΞΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ✠

ΚΑΤΙ ΤΙ ΤΟ ΑΝΕΚΛΑΛΗΤΟΝ!..

DDD

Σὲ πόσῃ ἀμνηγίαν, σὲ πόσῃ δύσκολον θέσιν δὲν εὐρέθηκεν ἡ ξανθοῖα, ἡ περιπαθῆς, ἡ πολὺ ἐξυπνη καί ἐντελῶς διαβολεμένη Φανή, ὀπότε τῆς παρουσίας τούτους δύο υποψηφίους μνηστῆρας! Ἐκατάλαβεν ἀμέσως ὅτι θὰ τῆς ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ ἐκλέξῃ.

Ὁ ἕνας, ὁ Παῦλος, ἦτον εὐμορφος, ὑψηλός, εὐφυῆς καί ἐφαίνετο λαμπουσα ἡ ἀνοιξίς εἰς τὰ χρυσὰ του ἄματα.

Ὁ ἄλλος, ὁ Νίκος, δὲν ἦτο οὔτε εὐμορφος, οὔτε ὑψηλός, οὔτε εὐφυῆς, καί ἂν τὸ ἕνα βλέμμα ὑπέσχετο τὴν ἀνοιξίν, τὸ ἄλλο ἐδείκνυε τὸ φθινόπωρον, εἰδοὶ δὲν ἐφαίνετο νὰ ἦσαν καθόλου σύμφωνα.

Μάλιστα ἄλλ' ἂν ὁ Νίκος, δὲν εἶχεν οὔτε κορμοστασιά λεβέντικη, οὔτε ἐξυπνάδα, εἶχεν ὅμως καὶ τι τὸ ἀνεκλάλητον, καὶ τι τὸ ἀνεκδήλωτον, καὶ τι τὸ ἀνεκφραστον, καὶ τι ποῦ καὶ αὐτὴ δὲν ἤξευρε....

Σὲ πόσῃ ἀμνηγίαν, σὲ πόσῃ ἀδημονίαν δὲν εὐρέθηκε πάλιν τὴν δευτέραν φορὰν ποῦ τοὺς εἶδες!! Ἴσως μάλιστα σὲ πολὺ μεγαλειότεραν ἀπὸ πρῖν...

Ὁ Παῦλος εἰδείχθη χαριέστατος μαζί τῆς. Οὐδέποτε ἀνὴρ δὲν ἐφάνη περισσύτερον εὐπροσῆγορος, πλειότερον φιλοφρονέστερος αὐτοῦ πρὸς γυναῖκα. Τῆς ἐψιθύρισε πόσον γλυκὰ τὸν ἐρωτὰ του, ποῦ ἐνόμισεν, ὅτι εἰσέπνευεν εὐωδίας ἀνθισμένου κήπου. Τῆς εἶπε, γονατιστὸς ἐμπροσθέν τῆς, πῶς δι' αὐτὴν γίνεται θυσία, πῶς τῆς ἐμπιστεύεται τὴν καρδίαν του—μὲ καὶ λίγια, μὲ καὶ μετρονομίας, μὲ ἕνα τόνον φωνῆς καί μὲ μίαν ἔκφρασιν εἰς τὸ βλέμμα, καί μὲ ἕνα φωτεινὸ χαμογέλιο—....

Ὁ Νίκος τῆς ἐξεμυστηρεῖσθαι τὴν ἀγάπην του, καθὼς ἕνας ἀμαξῆς λέγει τὸν πόνον τοῦ δοντιοῦ του....

Ναί, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Νίκος ἐν τούτοις εἶχε καὶ τὸ ἀνεκλάλητον, τὸ μυστηριώδες, καὶ τι τὸ ἀνεκφραστον, καὶ τι ποῦ καὶ αὐτὸς δὲν ἐγνώριζε....

«Θεέ μου! Πόσον δύσκολον θὰ μοῦ ἦναι νὰ ἐκλέξω, ἀνέκραξεν, ἀφή-

σασα δλόφυγον άναστεναγμόν ή ξανθιά, ή χαριτωμένη, ή έλιως διαβολεμένη Φανή, όταν έν τρίτου είδε τους ύπεψηφίους μνηστήρας.

Ο Παύλος έχόρευε θαυμάσια. Είχε μίαν χάριν, μίαν ζωηρότητα, έναν ρυθμόν, μίαν σβελλάδα... Είς τους βραχιόνάς του τὰ κορίτσια έπτεφύγιζαν' ήσθάνετο ν' ανεβαίνουν εις τὰ ουράνια. νά γέιωγται έλαφρόν τι, έναερίον τι, ψαύον τ' άστέρια.

Ο Νίκος δέν έχόρευε. Μονάχα έπαιζε μπιλιάρδο ό άτυχής. Μαζύ του αι νέες όζ καλλούσαν βαρεία στο πάτωμα.

Άλλά τὸ κάτι τι άνεκλάλητον και άνέκφραστον, τὸ αίνιγματώδες, αυτό τὸ κάτι τι. ποῦ κι' αὐτὸς δέν ήξευρε !!

Ε, λοιπόν, ναι. Ο Παύλος ήτο ποιητής και τέ ποιητής Δέν ήσαν στίχοι, άλλ' άνητρίανταφυλλένια, ποῦ έπεφταν από τὰ χείλη του και έπλήρουν ευωδίας τὸν αέρα.

Πῶς εγνωρίζε νά μιλή δια τήν Σελήνην.

Και δια τὰ μεγάλα δάση.

Η Φανή αγαπούσε τόσον νά τής λαλούν δι' αὐτά!

Όπότεν ό Παύλος διήρχετο κοντά σέ ρυάκιον, όταν περνούσεν ένα λιβάδι, μίαν χέρσον γῆν ή χωράφι από δαυκιά, ένεπνέετο από τήν γύρω φύσιν και εζέτανε τὸ χέρι θιατρικῶς, ώσάν νά ωδήγει τὰς έννέα Μούσας!

Ο Νίκος ήτο μάλλον πεζογράφος' εις τὸ δάσος άνεσήκωνε τὸν γιανὰ τῆς ζακέττας και άπήγγελλε μ' έμφραση:

«Άς στον διάβολο! Συναχθόνται κανείς εδώ!»

Άλλ' έπρεπε νά άκούση τις τὸν τόνον, μεθ' οῦ τὸ ελεγε, έπρεπε νά ίδῆ, τὸ κάτι τι άνέκφραστον, τὸ κάτι τι άνερμηνεύτον, τὸ κάτι ποῦ κι' αὐτὴ δέν ήξευρε!... τὸ όποϊον ακόμη περισσότερο άνδεικνυεν ό πεζός αὐτὸς λόγος...

Όλιγότερον εδίστασεν ή Φανή, όταν έμαθεν ότι ό Παύλος ήτο φιλόφρων, ότι ήτο άκούρατος και άνιξάντλητος εις αγαθοεργίας. Έφθανε μία πτωχή νά κτυπήσῃ εις τήν θύραν του δια νά τῆς ανοίξῃ, όχι μόνον αὐτήν, άλλὰ και τὰ φυλλονόρεδιά του, ό προσφιλῆς ποιητής!

«Μά σὰς παρακαλῶ, όρίστε, κοπιάστε κυρία Δυστυχία!»

Ο Νίκος είχε καλά σφαλισμένο τὸ σπῆτι και μία μικρή κλειδαριά εις τήν καρδιά. Δέν περιποιεῖτο, δέν περιέθελπε ποτέ τήν άτυχίαν. Όταν τήν ήκουε νά σκοντάφτῃ εις τήν πόρταν, τῆς εφώναζε: «Στήν παρακάτω γειτονιά!»

Ναι! Άλλά μ' ένα ιδιαίτερον και χαρακτηριστικόν τρόπον τῆν εδίωνγε, με κάτι τι τὸ άνέκφραστον εις τήν χειρονομίαν, ποῦ κι' αὐτὴ δέν ήξευρε!...

Ό,τι επί τείλους εχλόνησε άποφασιστικῶς τήν Φανήν ύπερξεν ή άνανά-

λυφες, ότι ό Νίκος έδερνε τὰς Γυναίκας—ού νά χαθῆ!—ένῶ χρόνῳ ό Παύλος όζ έπροτίμα ν' αποθάνῃ χίλιες φορές, παρά νά προξενήσῃ εις αὐτὸς και τὸν ελάχιστον μάλωπα' ότι ό Νίκος τότσουζε κάποτε, και μεθοῦσε, σάν άνθρωπος τοῦ δρόμου—ού νά χαθῆ!—ένῶ ό Παύλος εφάνετο άγνωσθ και τὸ χρώμα τοῦ κρασιού' ότι ό Νίκος είχε ψεύτικα δόντια, ότι άνέβαινε στα τράμ.—Πῶ!—πῶ!,—όταν ό Παύλος είχε ιδικόν του αὐτοκίνητον και δόντια μαργαριταρένια.

Και λοιπόν, παρ' όλον τὸ κάτι τι άνεκλάλητον, τὸ έλιως άνέκφραστον, τὸ καθ' όλουκληρίαν άγνωστον και άνεκφώνητον, τὸ κάτι, ποῦ κι' αὐτὴ δέν ήξευρε!... έννοεῖτε πῶς ... καταλαμβάνετε ότι.....

«Άνακεφαλαιώτωμεν, έσυλλογίσθη ή Φανή, και συμπεράνωμεν.»

«Ο Παύλος είναι ώραιος, ύψηλός, ευφυής, τέλειος εις όλα. Ο Νίκος είναι άσχημος, είθευθός, άνήθτος και όπισθοδρομικός εις όλα.»

Ο Παύλος έχει όλας τὰς άρετάς, ό Νίκος όλα τὰ έλαττώματα.

Μου φαίνεται, έπομένως, ότι ό Παύλος είναι προτιμότερος δια πανθρεία Τόσον τὸ χειρότερον δια τὸ κάτι τι άνεκλάλητον και άνέκφραστον, ποῦ κι' αὐτὴ δέν ήξευρε!...

«Ένα κορίτσι τίμιο και αγαθό, δέν πρέπει νά διατάσῃ. Όχι, όχι, δέν πρέπει νά διατάσῃ διόλου» συνεπέρανεν ή ξανθιά, ή έλαφρά και περιπαθῆς, ή διαβολεμένη Φανή.

Και ένυμφεῦθη τὸν Παύλον. Ο Νίκος έγινε έραστής τῆς!...

(Μετάρρασις 'Αλβ. Φ.)

JEAN RAMEAU

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΣΑΜΟΙ Β. Ο τελευταίον παρουσιάζει ένάκιον τοῦ έπικρατέλλοντος τῆν Δρέκην Διόργου τῆς Δ' Τίτης.

